

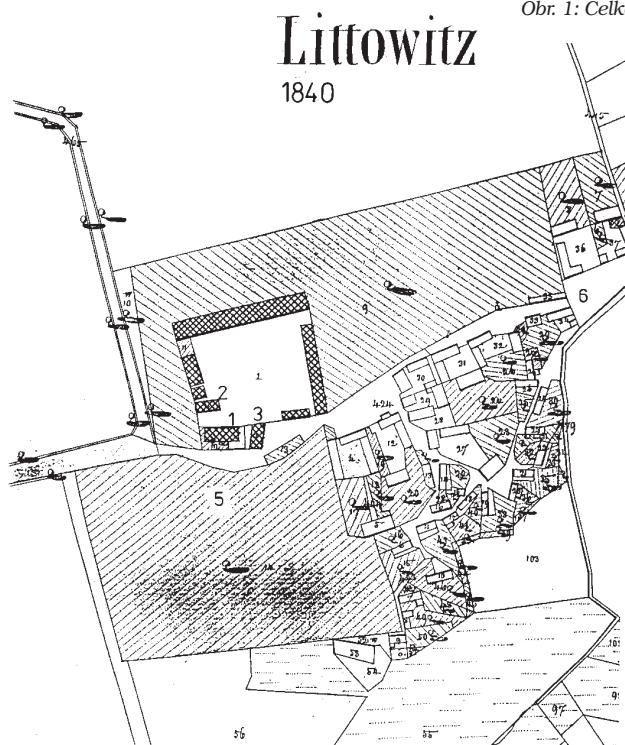
LITOVICE - HLOUBKOVÝ PRŮZKUM TVRZE

MICHAEL RYKL

Dosavadní úroveň poznání paláce tvrze v Litovicích (okr. Praha - západ) byla vždy omezena možnostmi povrchového průzkumu. Proto se převážná většina autorů dosti hojně literatury kromě historie upnula na jistě nejatraktivnější, avšak pouze dílčí hodnotu objektu, t. j. kamenickou práci, u níž byl již velmi záhy rozpoznán francouzský původ a výjimečné postavení ve srovnání s ostatními českými tvrzemi. O dispozici panovaly velmi zjednodušené představy.¹⁾ Při dosud prezentovaných povrchových průzkumech, provedených různě pečlivě, sice šly vytyčit mnohé zazděné otvory, avšak bez souvislosti a bez znalosti jejich skutečné podoby.²⁾ Hlubší poznání spolu s řadou překvapivých nálezů, dokládajících stavební historii objektu, umožnil až hloubkový průzkum, probíhající s přestávkami od r. 1991 do r. 1994. Podmínky pro průzkum byly ideální - prázdný objekt s neomezenými možnostmi sondování uvnitř, celkem přijatelné zaměření 1 : 50, po jehož opravách a odvození pohledů na všechny interiérové stěny vznikl dostatečný podkladový materiál.

Obr. 1: Celkový pohled na palác tvrze od severovýchodu. (Autor fotografií M. Rykl, 1983-95.)

Obr. 2: Situace dvora s turzí podle mapy stabilního katastru z r. 1840. 1 - tvrz, 2 - renesanční správcovský dům, 3 - barokní obytné stavení, 4 - nové křídlo dvora z pol. 19. stol., 5 - zahrada s prameništěm potoka, 6 - cesta ku Praze. Je pozoruhodné, že na katastrální mapě není zakreslen severozápadní rizalit tvrze.

Úvodem je nutno podtrhnout některé skutečnosti, které určují charakter tohoto příspěvku. Předně jde o článek, který se zabývá především vyhodnocením a dokumentací klíčových nálezových situací (v textu uvedená čísla v závorkách odkazují na nálezové situace v dokumentaci). Nebudou zde podrobněji opakována známá historická fakta, prezentovány náročnější interpretace umělecko-historické, ani zařazení do kontextu ostatních staveb své doby, okruhu stavebníka a jeho stavitelů. Naopak v centru pozornosti bude studium dispozice a některých detailů, které s provozem budovy bezprostředně souvisejí.

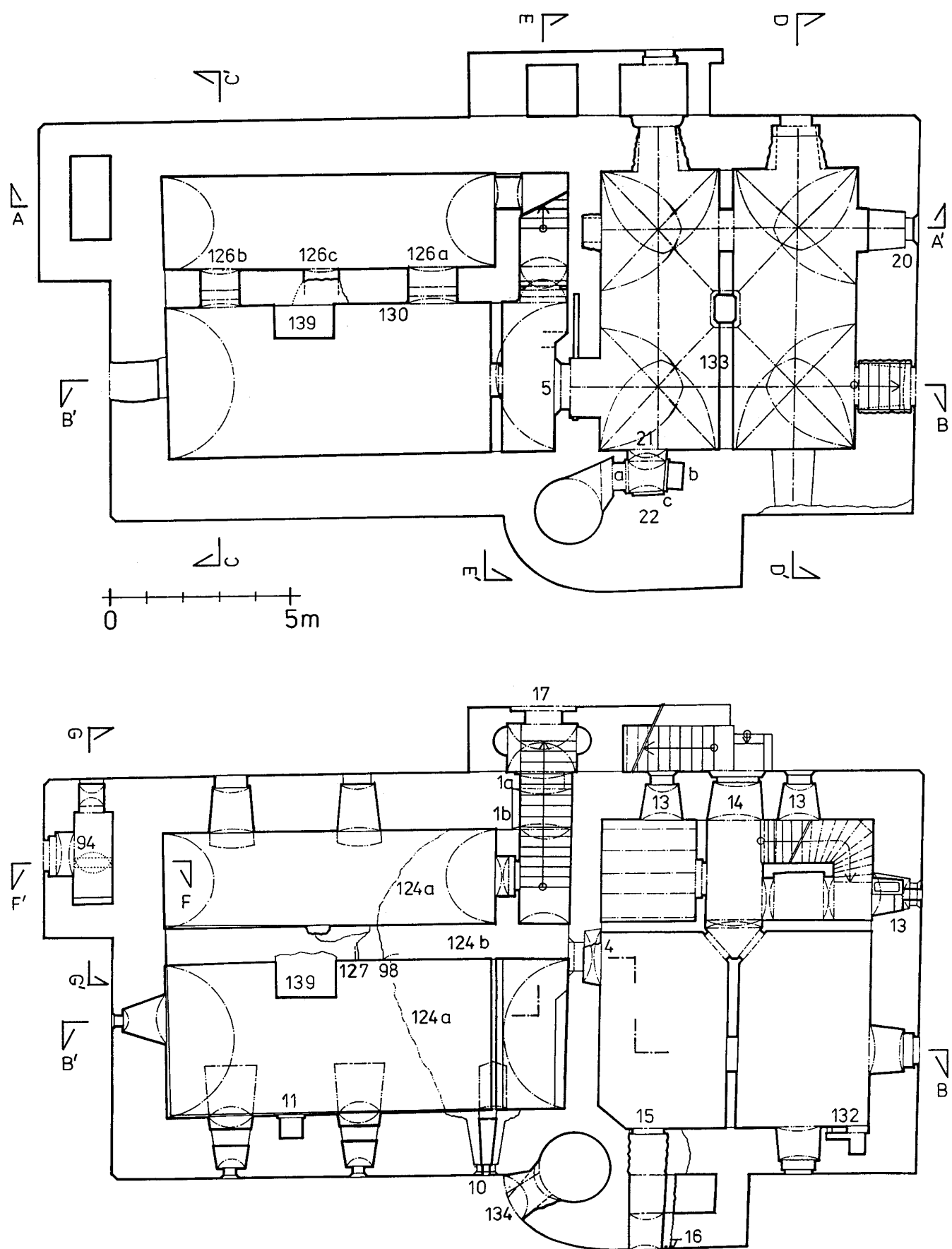
Zároveň zde bude věnována pozornost i následujícímu stavebnímu vývoji, který je sice svým významem ve srovnání

1) Srov. literaturu:

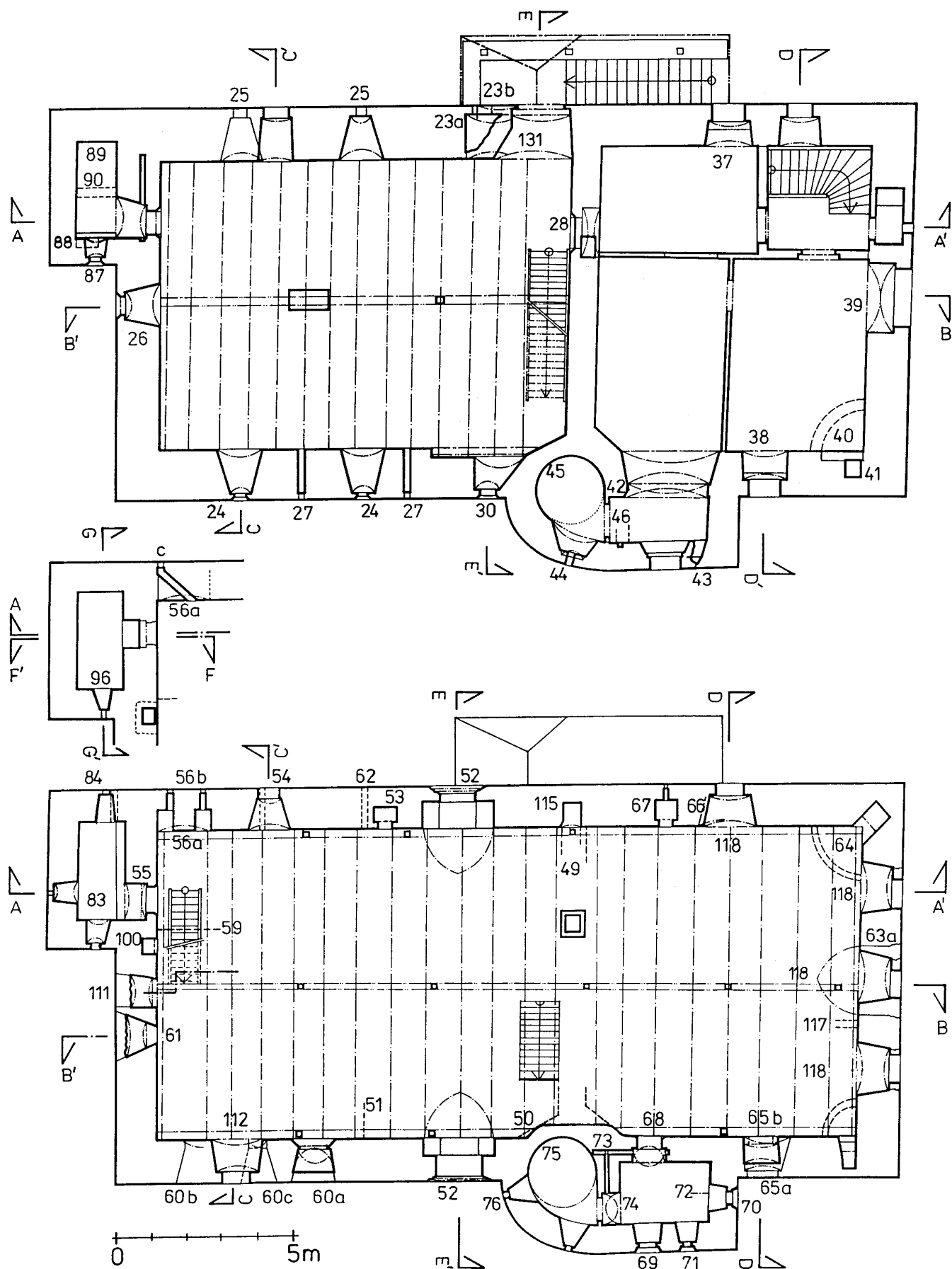
- F. A. Heber, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser VII.*, Praha 1849, s. 79-80.
- D. Menclová, *České hrady II.*, Praha 1976, s. 42-43, 104, 515-518.
- E. Poche a kol., *Umělecké památky Čech I.*, Praha 1977, s. 445.
- M. Rykl, Litovice, in: *Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1984*, s. 84 až 95.
- A. Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze království Českého VIII.*, Praha 1935, s. 279-282.
- M. Šrámek a kol., *Hostivice - 700 let života a práce*, Hostivice 1977.
- Z. Wirth, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese kladenském*, Praha 1907, s. 94-97.

2) Srov. literaturu:

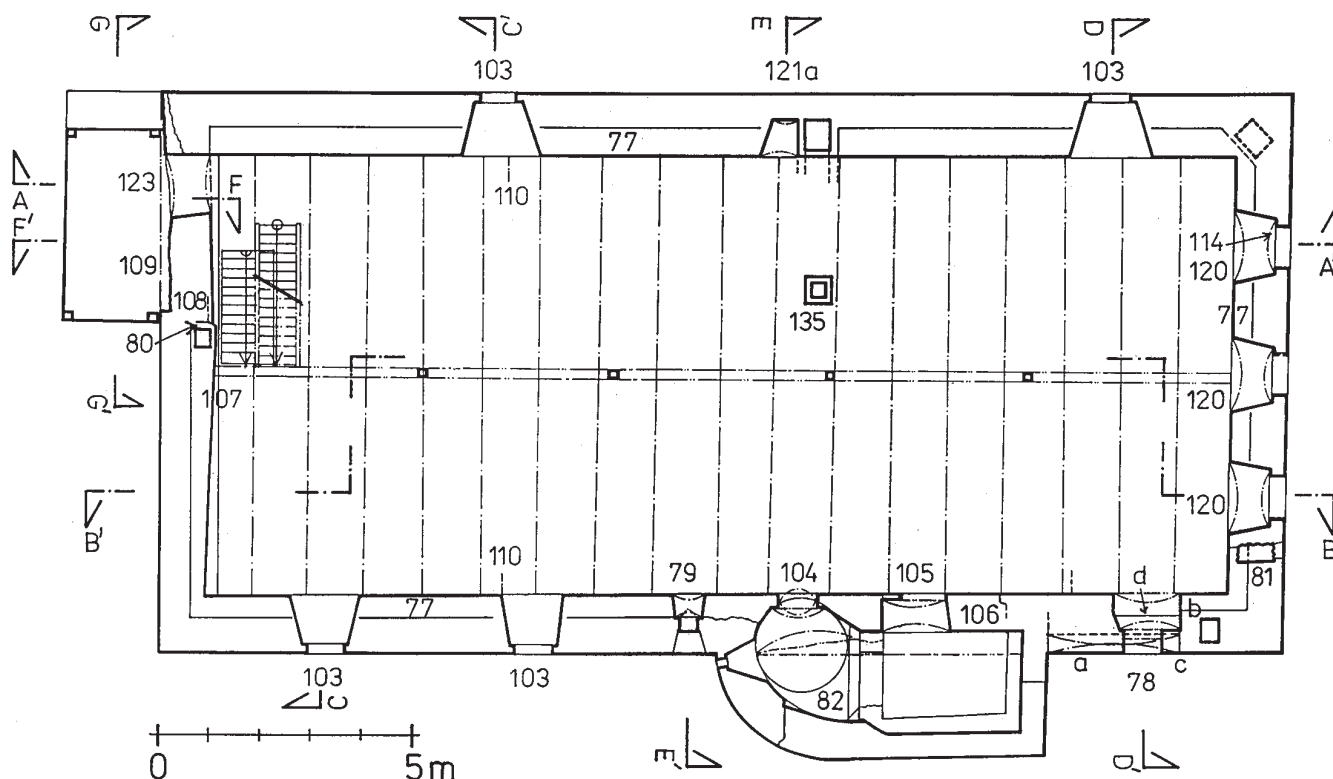
- M. Radová, *Románské stavitelství, skriptum ČVUT*, Praha 1977, s. 133.
- M. Šmolík, *Tvrz v Litovicích*, rukopis práce pro SVOČ.
- M. Rykl, o. c.

Obr. 3: Půdorys paláce tvrze s vyznačením nálezových situací. Nahoře úroveň sklepa, dole úroveň přízemí.
(Autor veškeré plánové dokumentace M. Rykl, 1995.)

Obr. 4: Půdorysy paláce tvrze s vyznačením náleзовých situací. Nahoře 1. patro, dole 2. patro, uprostřed komůrka nad 2. patrem v záchodovém rizalitu.

Obr. 5: Půdorys 3. patra paláce tvrže s vyznačením náleзовých situací.

nání s vrcholně gotickou fází podřadný, přesto dokládá řadu zajímavých stavebních postupů, dispozičních názorů a adaptačních přístupů.

Na posledním místě je nutno ještě zmínit skutečnost, že některé otázky zůstávají otevřené i nadále a částečnou odpověď můžeme očekávat od budoucího sondážního průzkumu exteriéru, tedy až po postavení lešení. V tomto ohledu má tedy předložený příspěvek pracovní charakter.

Tvrz zaujala nevýraznou polohu na západním okraji obce pod mírným severojižním svahem. Je součástí skupiny budov, tvořících jižní křídlo hospodářského dvora. Porovnáme-li současný stav dvora s mapou stabilního katastru, vidíme, že areál končil v pol. 19. stol. na západní straně ihned za tvrzí a celé západní křídlo i s manipulační plochou bylo přičleněno až koncem 19. stol. Tato starší parcelní hranice patrně kopírovala ještě středověkou situaci, jak bude dále upozorněno. Ostatní zástavba je vesměs barokní a klasicistní, správcovský dům uprostřed je renesanční. O středověkém opevnění a vztahu tvrže a dvora v tomto období nelze bez archeologického průzkumu nic konkrétního usoudit. Prameniště potoka jižně od tvrže a nedaleká soustava rybníků dává tušit, že zde bylo vodní či bažinaté opevnění areálu.

Budova tvrže dodnes tvoří dominantu obce i v dálkových pohledech. Hlavní přístup vedl vždy od severu, z prostoru hospodářského dvora. Téměř nad sebou zde byl vstup do přízemí a portál do prvního patra, původně jediné přístupy do paláce tvrže.

PŮVODNÍ PODOBA TVRZE VE 14. STOL.

V literatuře byl vysloven názor, že tvrz vznikla jako adaptace staršího sídla, případně že východní část je starší.³⁾ Průzkumem bylo zjištěno, že celá stavba je jednotným dí-

lem bez etapizace. Na severovýchodním, severozápadním a jihozápadním nároží se zachoval obdobný detail okosení s lasturovitě vybraným náběhem. Jak bývá obvyklé u středověké kamenické práce, nejsou v detailních rozměrech stejné. Přesto dokládají jednotnou koncepci stavby včetně severozápadního rizalitu. Na stavbě nebyla objevena žádná spára, která by prozrazovala postupný růst objektu. Rovněž dispoziční skladba, jak bude dále zřejmé, svědčí o jednotlivosti ve všech podlažích. Pro nápadně silnější zeď v přízemí a 1. patře západní části není prozatím vysvětlení.

Obdélná budova byla po celé výšce členěna zdi, dělicí půdorysnou plochu zhruba na 40 a 60 procent.

Přízemí

Původní přístup do přízemí byl v místě začátku dnešních schodů do sklepa (1a). Z portálu se zachovaly části obou stojek a fragment odsekaného prahu, který dokládá, že původní terén v tomto místě byl asi o 30 cm níže než dnešní (2).⁴⁾ Ostění bylo členěno na vnější straně ústupkem 5 × 13 cm. Vzhledem k těmto rozměrům šlo spíš o dekoraci, než o vpadlinu pro padací můstek. Při posunutí osy průchodu v době zřízení schodiště do sklepa byla východní stojka odsekána po celé výšce a západní špaleta přepletována novou navazující zdi (1b). Východní špaletu tvořil přímo líc střední dělicí zdi. Fragment červené polychromie na západní stojce je blíže nedatovatelný, podle barevnosti 2. patra lze soudit, že je renesanční. Záklenek niky tohoto portálu je středověký, díky pozdějšímu jednostrannému zúžení niky je asymetrický. V místě bývalého

3) Např.: M. Rykl, o. c., s. 85.

4) Úvahy o navázkách o mocnosti až 3 m, publikované autorem tohoto příspěvku v r. 1984 (Rykl, o. c.) jsou zcela chybné. Nezohlednily tehdy ještě nerozpoznané změny úrovně podlah v obou západních sklepech.

nadpraží portálu je na jeho šířku 43 cm vyklenut nový záklenek z cihel.

Západní část přízemí je dnes sklepem, protože od 16. stol. se zde několikrát změnila úroveň podlahy a prostor byl výrazně zahloben pod původní rovinu. Ta se zachovala v podobě ústupku na jižní a západní zdi ve výšce 160 cm nad dnešní podlahou sklepa, což znamená, že oproti prahu vstupního portálu ze severu byla podlaha zapuštěná o pouhých 40 cm (3).

V pruhu za vstupem muselo dojít ke dvojímu výškovému vyrovnání. Západním směrem to byly vyrovnávací schůdky, překonávající oněch 40 cm, a uprostřed šířky místnosti musel být peron pro nástup k portálu do východní části přízemí (viz půdorysné rekonstrukce). Oproti prahu bývalého vstupního portálu je tento propojovací vstup asi o 60 cm zvýšen (4). V jižní části byla vstupní šíje k portálu do sklepa. Jeho práh byl ve výšce 20 cm nad dnešní podlahou (5a) a schodišťové rameno z úrovně podlahy přízemí muselo překonat výšku 140 cm k portálu a dále pak ještě asi 1 m do níže položeného sklepa.

Na západním lici střední zdi se zachovaly fragmenty gotických omítek, zvláště kolem portálu do východní části přízemí, kde se pod prahem v omítce zachoval otisk podlahy peronu (6). Zesílená zeď s portálem do sklepa byla od počátku na své koruně nezarovnaná (7). K nepravidelnému okraji dobíhají zbytky gotických omítek základní plochy zdi. Po odtěžení zeminy v oblasti bývalého peronu při zřizování dnešních schodů bylo odhaleno základové zdivo střední příčky (8) a vybourána boční zeď vstupní šíje do sklepa, po níž zůstala na zesílené zdi zaplntovaná jizva (9).

Západní část přízemí byla plochostropá, o čemž svědčí praskliny a spáry v okenních špaletách tam, kde špaleta přechází v lunetu mladší klenby.

Západní část přízemí byla osvětlena šesti okny. Dvě západnější v obou podélných zdech jsou řešena vzájemně osově symetricky. Obě okna v severní fasádě nemají původní ostění, pouze na záklenku a horní části špalet se zachovala gotická omítka. Zde je vidět velmi dobře technologii jejího zpracování: byla nanášena v tenké vrstvě (asi 1 cm i méně), je jemnozrnná, okrově šedé barvy a povrch byl utažen zednickou lžící, jejíž tahy jsou dodnes viditelné.

Dvě západnější okna v jižní zdi jsou obdélná s okosením po celém vnějším obvodu a byla opatřena mříží. Stejně okno vede na západ, je však položeno o něco výše. Důvodně můžeme předpokládat stejná ostění i u obou severních oken. Východní okno v jižní stěně této části dispozice má parapet ve stejné výšce, jako ostatní jižní okna, je však větší a okosení po celém obvodu vrcholí v nadpraží slepou pětistou kružbou (10). Vzhledem k odlišnému charakteru tohoto okna lze předpokládat, že západní část dispozice mohla být ve své komunikační části (vyrovnávací schody, peron, sklepní šíje) od zbývajících prostorů oddělena např. příčkou lehké konstrukce (viz půdorysné rekonstrukce). Nezachovaly se však po ní žádné viditelné stopy. V případě, že by zde byla, ještě více by se uplatnila interiérová symetrie oken v severní a jižní stěně.

K vybavení této místnosti patří odkládací výklenek mezi okny v jižní zdi, který bylo možno uzavřít dvířky do tesařského kamenného ostění (11).

Východní část přízemí je mírně nadvýšena nad terén, což je dáno existencí sklepa pod ním (12). Přestože jeho

Obr. 6: Pětistá slepá kružba v nadpraží jihovýchodního okna v západním dílu přízemí. Stav v r. 1983.

světla výška byla menší, než v západní části, je ještě podlaha prvního a původně dokonce i druhého patra mírně zvýšena oproti západní části. Jediný vstup do této části přízemí byl již zmíněným portálem ve střední zdi (4). Původně jednotný prostor byl osvětlen pěti okny, z nichž severní a východní dvojice je interiérově symetricky řešena. U obou severních a jednoho východního (13) se zachovalo kompletní kamenné ostění čtvercových oken s okosenou hranou po celém obvodu. Okna byla zamřížovaná a zevnitř uzavíratelná okenicemi, po nichž se u východního okna dodnes zachovaly panty. U obou jihovýchodních oken po úpravě prostory na byt kamenné ostění zaniklo a byly i rozšířeny špalety. Dnešní přímý vstup od severu ze dvora není středověký, zvláště vzhledem k rytmu otvorů a interiérové symetrii (14). V jihozápadním rohu prostory je dnes neforemný průraz jižním rizalitem (15). Ten obsahoval dnes zčásti zavalenou prostorou, přístupnou zevnitř portálem, který nutně musel být v místě průrazu, avšak nic se z něj nezachovalo. Komůrka byla osvětlená okénkem v jižní stěně, z nějž se však zachoval jen malý fragment hrotitého (?) ostění vpravo od průrazu (16). Nalezená zasypaná místnost objasňuje polohu průrazu a definitivně vylučuje v dřívějších názorech předpokládané topeniště.⁵⁾

Na středověkých zdech východní části přízemí se po většině zachovaly gotické omítky, převrstvené mladším štukem z doby adaptace na byt.

Přízemí nebylo spojeno s vřetenovým schodištěm v jižním rizalitu, ani se severozápadním rizalitem.

Za zvláštní pojednání stojí portál v severním schodišťovém přístavku - dnešní vstup na schody do sklepa (17). Jeho nadpraží vrcholí slepou kružbou v hrotitém orámování a vepsaným rodovým znakem Jana IV. z Dražic. Podrobným průzkumem se prokázalo, že středověkého původu jsou pouze tři části tohoto portálu: nadpraží s vyžlabením a okosenou hranou, určené pro portál o šířce 66 cm

5) Srov. s chybnou dřívější interpretací: Rykl, o. c., s. 90.

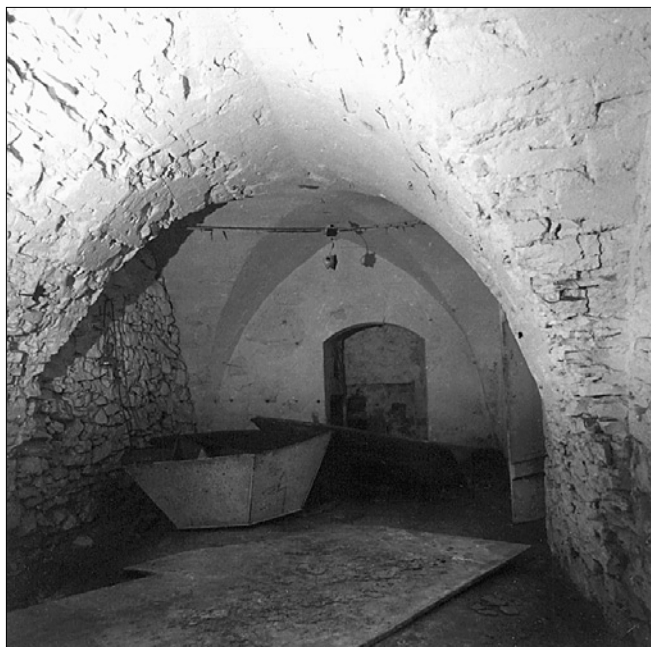

Obr. 7: Nadpraží portálu v severním schodišťovém přístavku s druhotně použitým tympanonem se znakem Jana IV. z Dražic. Stav v r. 1983.

a k němu náležející deska se slepou kružbou a znakem a dále část portálu vlevo těsně pod nadpražím, náležející sedlovému portálu s vyžlabením. Ten však nepatří k nadpraží a znaku. Pravý protikus je hrubou novodobou replikou fragmentu sedlového portálu. Stojky jsou poskládány z nesourodých, vesměs druhotně použitých a blíže neidentifikovatelných kusů. Protože nadpraží se znakem se rozměrově liší od dochovaných fragmentů portálu do někdejšího přízemí a znak by svojí výškou již zasahoval do portálu 1. patra, je pravděpodobné, že portál se znakem byl původně umístěn v interiéru tam, kde při barokní přestavbě na sýpku zanikla původní dispozice, nejpravděpodobněji v reprezentativním 2. patře v portálu v dělicí zdi.

Sklep

Jediným suterénním prostorem ve středověku a zároveň tehdy jediným klenutým prostorem tvrze byl východní díl půdorysu. Jak již bylo zmíněno, do sklepa se vstupovalo šíjí z úrovně mírně zapuštěného přízemí západní části. Úroveň podlahy se zde dvakrát změnila, přesto shodou okolností portálem v zesílené čelní stěně vstupní šíje procházíme v téměř nezměněných výškových poměrech. Z jeho prahu se zachoval fragment pod levou stojkou. Portál je pozoruhodný tím, že jeho široké okosení nezabíhá do dolní ostré hrany, ale běží až k prahu (5b). Práh byl nepochybně původně jedním z běžných stupňů schodiště. Schody pokračovaly v nice portálu. Podle jižní špalety je zřejmé na několikacentimetrovém ústupku, že výklenek byl prosekán směrem dolů v době hloubení západního sklepa. Proto byly podezděny stojky ostění a v nice se nezachovaly žádné schodišťové stupně. Na oblouku mohutného ostění vpravo se zachovaly stopy po broušení zbraní či nožů (5c) a z rubu kamenické značky.⁶⁾ Portál bylo možné uzavřít zasouvací závorou, osazenou v dřevem obložené kapse. Podle umístění závoře je zřejmé, že prostor sklepa

Obr. 8: Gotický sklep, pohled ke vstupu do vřetenového schodiště.

měl být zevnitř uzavřen před nepovolanými osobami.

Sklep je zaklenut čtyřmi poli křížové klenby bez pasů a bez žeber. Uprostřed se klenba opírá o pilíř, který je, i s těmi ze statických důvodů, pískovcový. Je tak jediným středověkým kamenickým prvkem tvrze, který není z opuky. Protože místnost není přesně čtvercová, je pilíř také mírně obdélný. Formální provedení klenby je stylově i řemeslně velmi čisté, odmyslíme-li si mladší osekávání a korozí kamene od zatékání již v dávné době. Obecně lépe zachovalá jsou západní dvě pole. Průběh klenební vrcholnice neodpovídá běžnému formálnímu řešení. Od zdi stoupá k prvnímu křížení, dále je vrcholnice vodorovná až k druhému křížení a poté klesne do výchozí výšky u protější stěny. To platí v obou směrech. Záklenky nik otvorů, které jsou osově umístěny v klenebních čelech, průběžně vybíhají jako výřez z tvaru klenby hlavního prostoru bez výškového odskoku v lici zdi. Vrcholnice mírně stoupá.

Pozoruhodné je i sledování otisků po prknech, které dovolují rekonstruovat stavební technologii vzniku klenby. Nejprve byly vyzděny čelní oblouky s ústupkem, osazen středový pilíř, diagonální ramenáty a v delším směru (severojižním) ještě podpurný ramenát uprostřed. Následovalo bednění a vyzdění klenby z lomového kamene. Bednění prkna ve střední části ve východozápadním směru jsou průběžná mezi diagonálními ramenáty, z toho logicky plyne také neměnná výška vrcholnice v tomto úseku. Prkna severojižní většinou končila na středovém podpurném ramenátu, který však z neznámých příčin nekopíroval přesně čelní oblouk a tím došlo k tomu, že zatímco v části klenby u pilíře jde o poměrně přesný úsek válcové plochy, u zdi vznikla v ploše pokleslá hrana uprostřed s rozdílem asi 5 cm oproti ideálnímu stavu. Toto platí pro situaci u západní i východní zdi.

Střední pilíř má okosenou hranu, nahoře se rozšiřuje v jakousi hlavici, kde průnikem okosení vznikají pohledové pětiúhelníky na nárožích. Kopaná sonda u pilíře narazila v recentních násypech v hloubce 70 cm pod dnešní podlahou na cihelnou dlažbu (18), avšak pilíř bez změny

6) T. Durdík - P. Chotěbor, Projevy přímého působení francouzské stavební huti v české architektuře feudálních sídel 14. stol., in: *Archaeologia historica* 18, Praha 1993, s. 225 - 237.

okosení probíhá dál, což prozatím nebylo zkoumáno. Z toho byl odvozen pracovní předpoklad původní úrovně podlahy asi 1 m pod dnešní (19).

Obě severní okna jsou těžce deformována pozdějšími zásahy a pouze v malých částech pod patkami záklenků vidíme původní úhel špalet. Severnější okno ve východní stěně a okno jižní jsou zazděna. Jižní okno ve východní stěně si zachovalo pouze záklenek niky a špalety byly rozšířeny pro novodobý vstup. Jediné z oken si zachovalo kamenné ostění, a to severnější ve východní stěně (20). Bylo pravoúhlé a okosené po celém obvodu, šířkově shodné s oknem v přízemí (62 cm) a výškově přesně poloviční, než okna v přízemí (31 cm). Všechna okna sklepa byla osově umístěna pod okny přízemí. V západní zdi byl místo oken v ose klenby v jednom případě vstupní portál a v druhém odkládací výklenek s ostěním z opracovaného kamene, avšak korozi kamene již špatně čitelný.

Jedinou výjimkou v umístění otvoru na osu čela byl vstup do chodbičky k vřetenovému schodišti (21). Z tohoto miniaturního prostoru vede půlkruhový portál s drobným okosením na obou lících a drážkou pro dveře (22) směrem do chodbičky, zpřístupňující krátkou stoupající šiji ke schodišti, přestropenou kamennými deskami.

Práh portálu, vysokého 180 cm, se nachází asi 60 cm pod dnešní podlahou, byl tedy výše, než podlaha sklepa. To je také jediným logickým odůvodněním asymetrické polohy vstupního prostoru vůči klenbě. Byl totiž posunut západním směrem tak, aby schodiště z předpokládané společné podesty v úrovni portálu z točitého schodiště zasa- hovalo co nejméně do prostoru sklepa (viz půdorysná rekonstrukce).

Obr. 9: Napojení gotické omítky na opukové ostění portálu na záchod v prvním patře.

Obr. 10: Jižní fasáda s gotickými otvory v 1. a 2. patře.

Po řemeslné stránce je propojovací chodbička velmi zajímavá. Segmentový oblouk do sklepa je oproti očekávání vyroben z tesaného kamene, bez okosení, a to ještě s takovou pečlivostí, že kameník respektoval tupý úhel východní špalety, což pro oblouk prakticky znamená, že jeho východní patka mírně stoupá. V běžné stavební produkci by tento detail zůstal neřešen a na styku ostění a zdi by vznikl půdorysný zlom. Kamenný oblouk posloužil ze strany chodbičky k uložení bednicích prken pro segmentovou klenbu. Otisky po nich se zachovaly v maltě. Přes ně byla natažena ještě tenká vrstva nám již známé gotické, pečlivě lžící utažené omítky.

Posledním detailem v tomto miniaturním prostoru je východní odkládací výklenek (22b). Jeho překlad je jako obvykle tvořen kamennou deskou, a aby tato nebyla přetěžována zdivem, byl uprostřed jejího rozponu nad ní vynechán neupravený zaplntovaný otvor pro vylehčení. Okolní masa zdiva pak staticky funguje jako přečnělková klenba. Na otírání dvířek tohoto výklenku, který svojí šířkou zabírá celou chodbičku, bylo již při zdění pamatováno, a proto je v jižní zdi vynechána 5 cm hluboká vpadlina (22c).

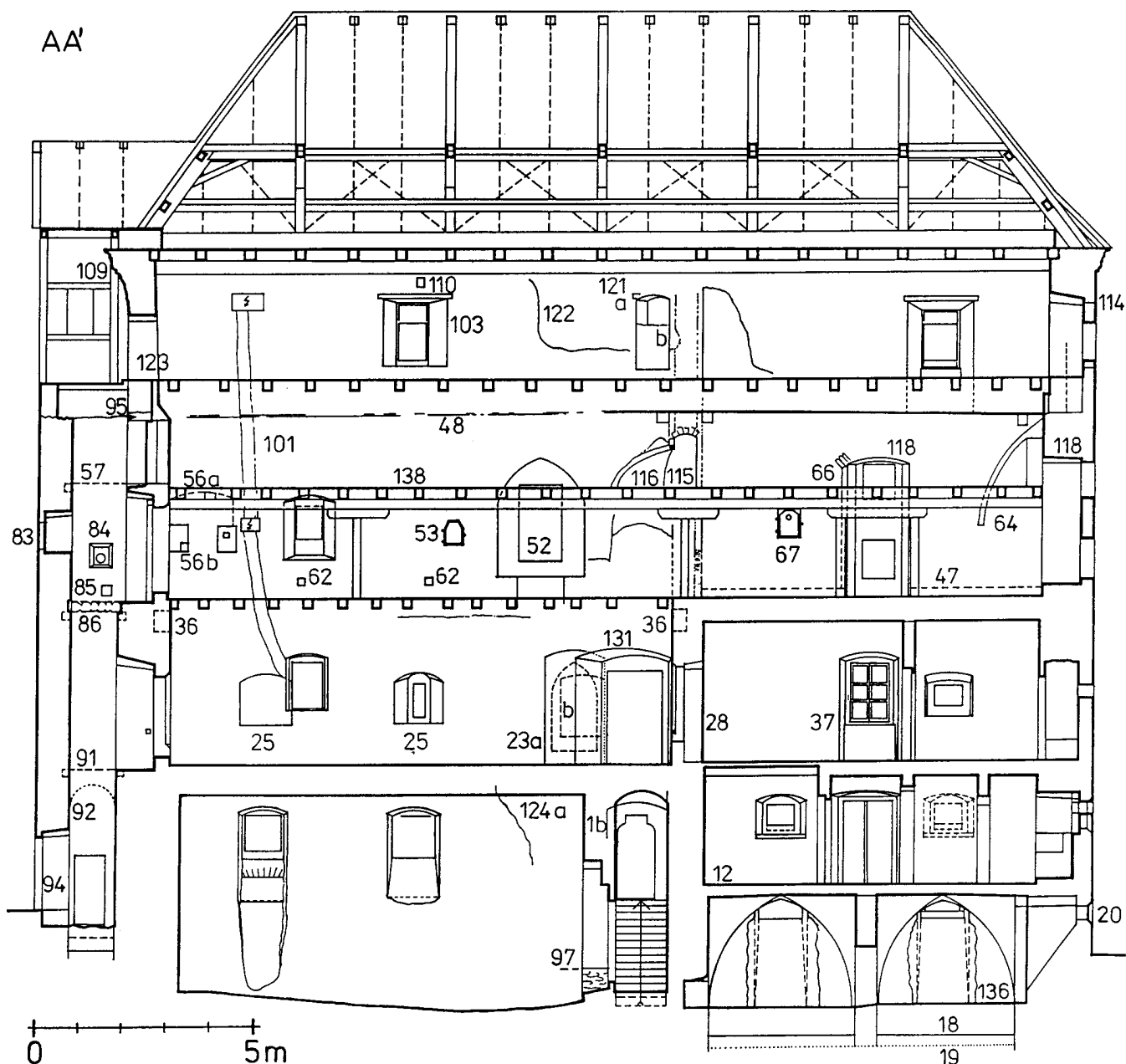
Všechny předchozí úvahy v literatuře, pokoušející se tuto chodbičku a odkládací výklenek interpretovat jako topeniště, jsou z právě popsanych důvodů bezpředmětné.⁷⁾

První patro

Po vnějším předloženém schodišti se vstupuje do prvního patra tvrze. Západně od dnešního vstupu se nachází pozůstatek hrotitého okoseného gotického portálu (23a). V místě dnešního vstupu bylo okénko se stoupajícím parapetem, určené k přisvětlení a pozorování. Zachoval se po něm otisk odsekaného parapetu a středověká omítka v jeho špaletě, totožné s východní špaletou dnešního vstupu. Nepatrný náznak náběhu omítky určuje šířku bývalého kamenného ostění (24). Okénko bylo pravděpodobně pravoúhlé, avšak nelze to již prokázat.

Poloha původního vstupu a okénka a stejně tak i poloha dalších severních otvorů z gotické doby dokládá, že

7) M. Radová, o. c.

Obr. 11: Podélný řez s pohledem k severu s vyznačením nálezoových situací.

předložené schodiště bylo původně téměř totožné s dnešním, s podestou asi o půl metru delší západním směrem tak, aby z ní byl dobře přístupný portál.

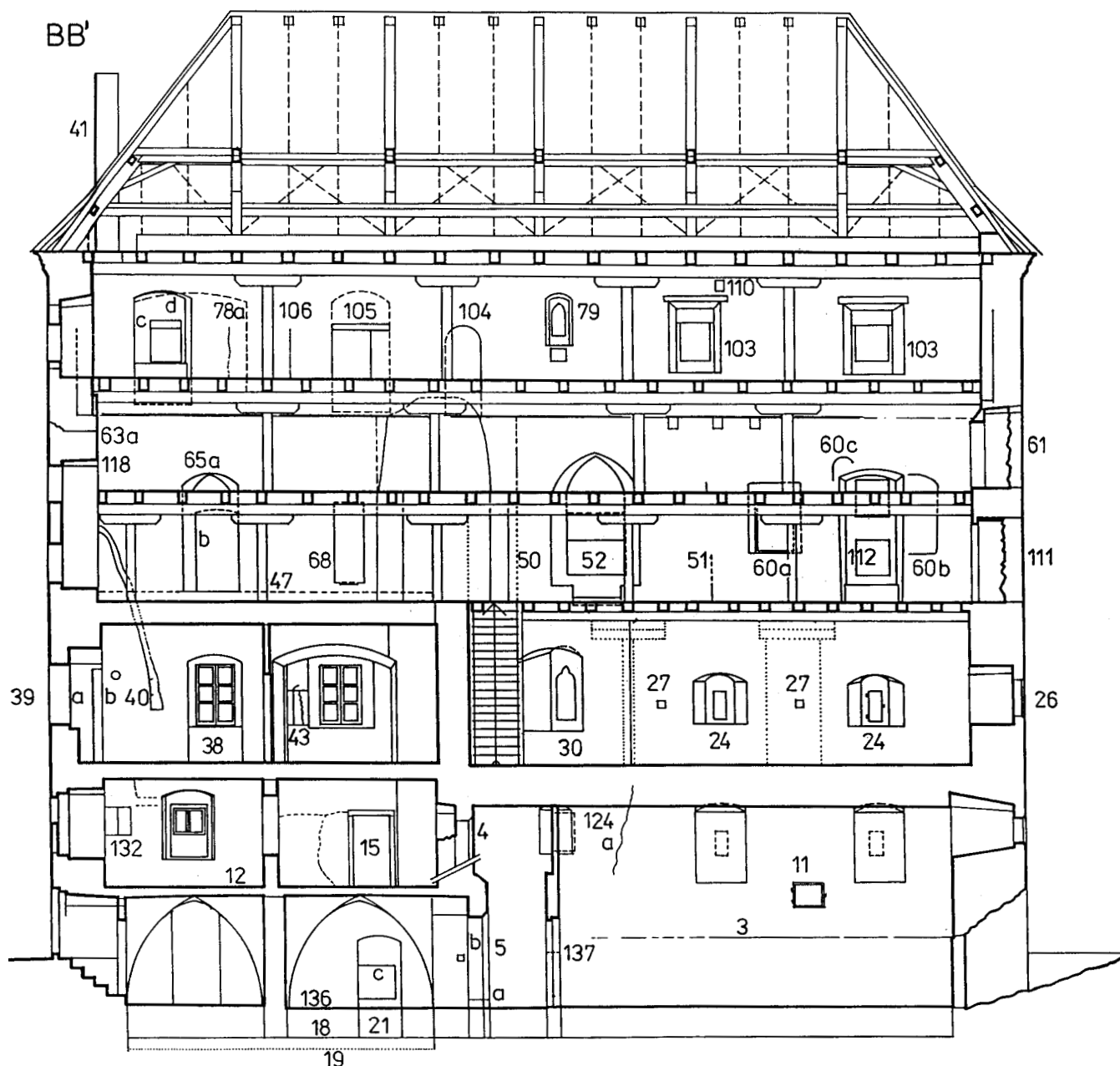
První patro bylo opět rozděleno střední zdí na západní a východní část. Západní část je původním rozvržením otvorů nápadně podobná situaci v přízemí. Dvě dvojice oken severní a jižní zdi jsou osově umístěny nad okny přízemí (25). V ose západní zdi je další obdobné okno (26). Toto uspořádání je výrazně symetrické z pohledu z interieru. Obdélná okna, která se na jihu zachovala bez zásahů, mají v nadpraží slepou trojlistou kružbu. Totéž můžeme očekávat u oken severních, která jsou zazděna a prozatím zvenku nepřístupná, avšak severovýchodní z nich má světlost obdélného otvoru již dnes prokazatelně shodnou. Západní okno je o něco širší i vyšší a po zpřístupnění exteriéru můžeme očekávat složitější slepou kružbu. Rozměrově je totiž shodné s oknem v přízemí s pětistlou slepou kružbou (10).

Všechny tyto okenní otvory mají neobvyklou geometrii niky, kdy vrcholnice je prakticky vodorovná a patky mírně stoupají.

V severozápadním rohu je půlkruhem klenutý kamenný portál do záchodu. Vzhledem k mimořádnosti nálezoových situací bude středověkému hygienickému zařízení věnována zvláštní kapitola.

Pozornost si zasluhují dva větrací otvory v jižní stěně (27), které jsou v celé síle zdi neměnného průřezu a při venkovním líci novodobě zazděny úlomky cihel. Na gotické omítce kolem východního z nich je patrné mírné očizení. Účel těchto větracích otvorů je prozatím neobjasněn.

Ve východní stěně západního dílu prvního patra se zachoval půlkruhový portál s profilací tvořenou výžlabkem a okosením (28). Je jediný zachovaný tohoto druhu na tvrzi. Byl vstupem do východní části 1. patra. Jeho práh je umístěn 50 cm nad dnešní podlahou, která je téměř totožná s původní (práh vstupního portálu zvenku je vyso-

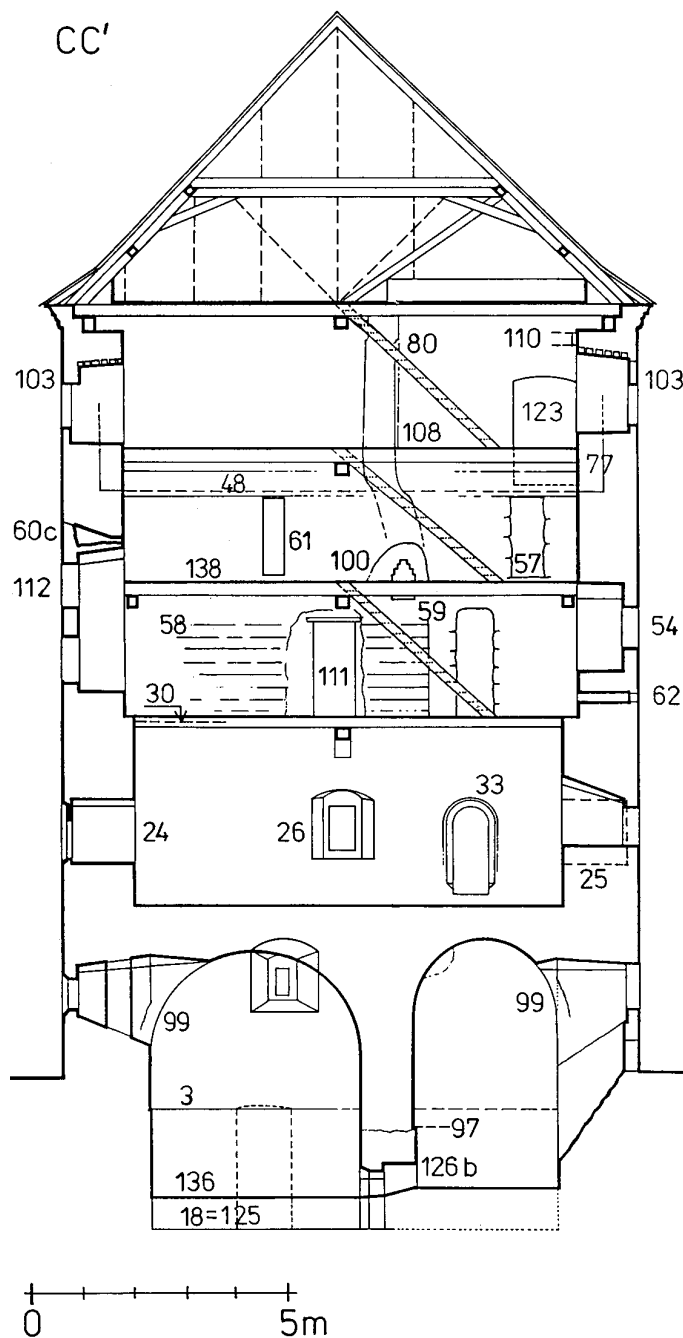
Obr. 12: Podélný řez s pohledem k jihu s vyznačením nálezových situací.

ký 28 cm). Výškový rozdíl obou prahů dokládá existenci jakéhosi zřejmě dřevěného podla před portálem do východní části, které mohlo nerušeně doběhnout až k okénku vedle hlavního vstupu (viz půdorysná rekonstrukce).

Z tohoto podla pak blíže již neurčitelným způsobem vyběhalo dřevěné schodiště do 2. patra, po jehož schodnici zůstal otisk v gotické omítce východní zdi (29a). Přestože byl strop původně asi o 10 cm niž než dnes (30), schodnice zabíhá poměrně blízko k jihovýchodnímu rohu ve 2. patře, zmenšeném navíc šikmou zdi přilehlého vřetenového schodiště. Dá se tedy očekávat, že schodnice sice plynule proběhla téměř do rohu, avšak stupně se v horní části patrně zakřivila západním směrem.

V této partii však došlo pravděpodobně již v průběhu stavby ke změnám „projektu“. Dokládá to situace kolem východního okna v jižní zdi (30). Obdobně jako v přízemí se toto okno tvarově i velikostí odlišuje od ostatních v západním dílu dispozice. Je větší a jeho trojlístá kružba v tomto

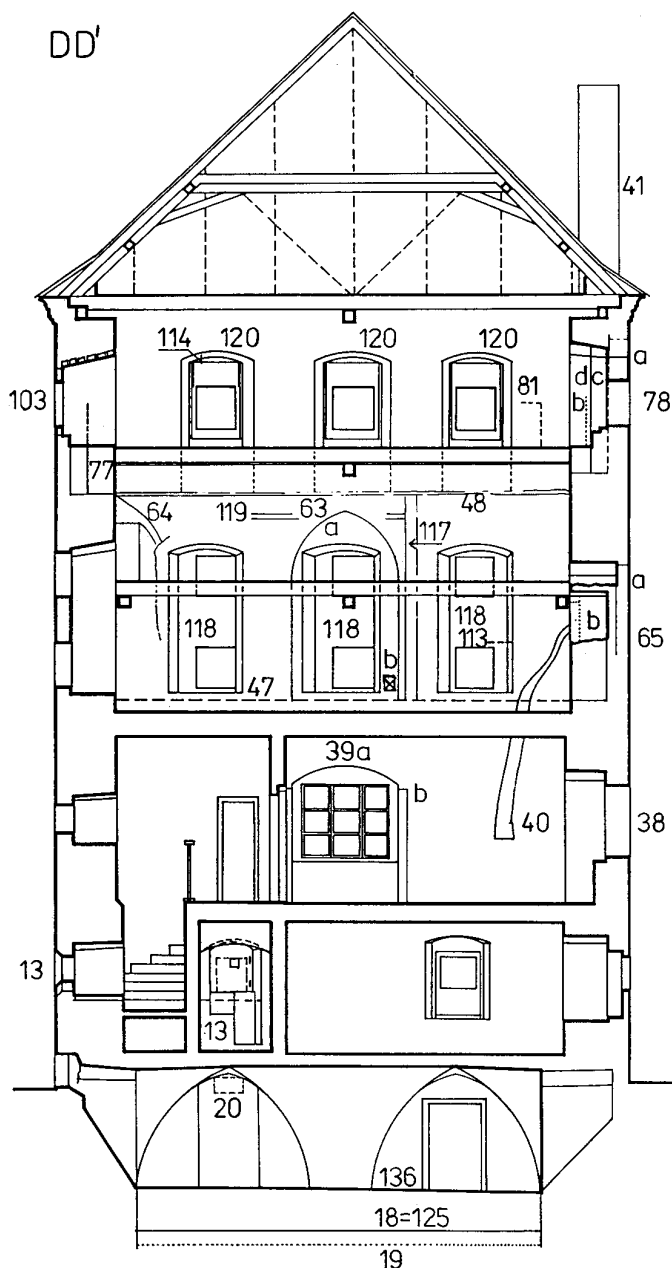
případě není slepá. Západní špaleta je bez zjevné příčiny kolmá, východní kopíruje nutnou tloušťku zdi přiléhajícího vřetenového schodiště. Okno je umístěno ve zdi, zeslabené ústupkem. Mezi oknem a ústupkem zůstává 116 cm šířky. Velmi zajímavý je rovněž tvar záklenku niky. Vrcholnice mírně stoupá a patky stoupají dokonce neobvykle prudce, takže okno má téměř sklepní charakter. Jediným možným důvodem byla potřeba vyhnout se snížené konstrukci v interiéru, což může souviset v tomto případě pouze s průběhem schodiště. Stejně tak pravoúhlá západní špaleta a odskok v síle zdi signalizuje zřejmě nejpůvodnější záměr osazení schodišťového ramene právě kolmo k tomuto ústupku, k zamýšlené příčce lehké konstrukce, o tento ústupek se opírající. K jejímu postavení však nedošlo (i když by v opačném případě zbývající západní prostor měl impozantně ničím nerušenou symetrii oken), protože gotická omítka bez přerušení pokrývá celý ústupek a žádné stopy nejsou ani naproti v severní stěně. Možnost, že se tesařská

Obr. 13: Příčný řez s pohledem k západu s vyznačením nálezových situací.

konstrukce vestavovala do hotového, je vyloučena existencí otisků realizovaného gotického schodiště při východní zdi. Kromě toho muselo být od předpokládaného záměru zřídit schodiště mezi příčkou na ústupku a pravoúhlou špaletou okna upuštěno od okamžiku, kdy se začalo počítat s monumentálním jižním hrotitým oknem ve 2. patře (viz podélný řez). Rovněž realizované schodiště s předpokládaným krivočarým zakončením nemohlo přesahovat přes začátek niky okna ve 2. patře, resp. jeho sedátka.

Nástupní prostor na schody byl oddělen příčkou východo-západního směru, lehké konstrukce s dveřmi. Zachoval se po ní zřetelný 10 cm široký otisk mezi bývalým průvlakem a otiskem schodnice (31a). Pečlivost provedení dokládá další otisk lehké příčky, přímo navazující na schodnici a zakrývající nejužší temný kout pod začátkem schodiště (31b). Tato pomocná konstrukce nesouvisela

Obr. 14: Příčný řez s pohledem k východu s vyznačením nálezových situací.

s uzavírací příčkou, protože byla nepatrně posunuta jižním směrem. Schodiště si tedy můžeme představit jako obedněnou konstrukci s dveřmi asi ve $\frac{1}{4}$ délky ramene. Vzhledem k situaci se dá předpokládat, že bednění začínalo u stropu a končilo u schodnice. V dolním rohu u podlahy pak pokrývalo klín mezi podlahou a schodnicí.

Jak již bylo naznačeno, většinu interiéru 1. patra dodnes pokrývá okrově šedá gotická omítka, nanesená v tenké vrstvě (0,8 - 1,2 cm) a utažená zednickou lžící. Narušená je pouze v oblasti stropních trámů a kolem nových otvorů. Kolem ostění portálu do východní části patra i kolem ostění portálu na záchod se zachovala bez porušení její středověká úprava - viditelný opracovaný kámen byl ponechán pouze v paspartě konstantní šířky, vynechané v omítkové ploše. Hrana omítky byla rutinním způsobem sražena (32,33).

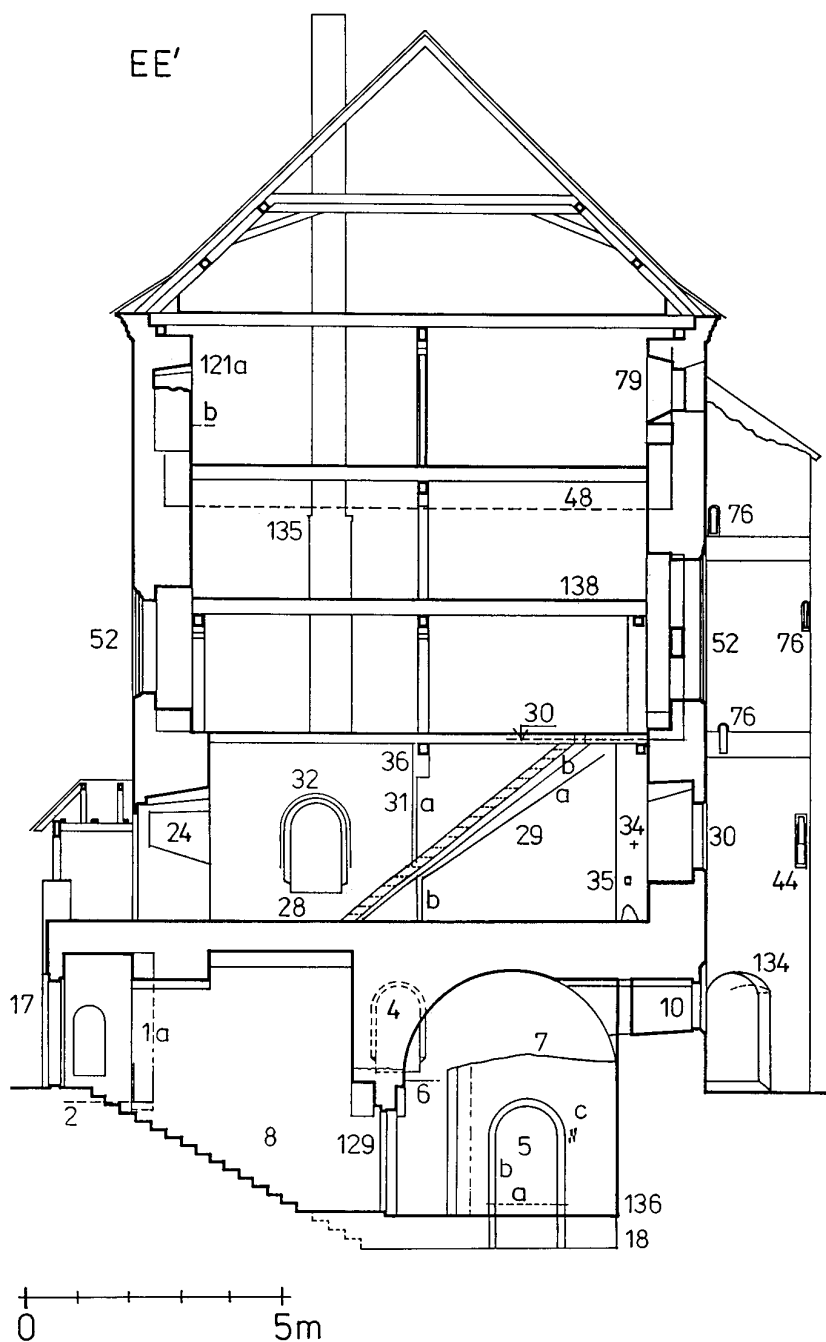
Na středověké omítce se zachovaly fragmenty malování červenou rudkou. Jde o náhodně objevená místa a v jejich odkrývání nebylo pokračováno, neboť vyžaduje restaurátorský zásah. Na šikmině v jihovýchodním rohu lze rozeznat namalovanou korunku (34). Podle charakteru a umístění těchto již odhalených fragmentů nešlo zřejmě o umělecký záměr a je možné či dokonce velmi pravděpodobné, že jsou sice gotické, ale ne z doby Jana IV. z Dražic.

Mělký výklenek, velikostí odpovídající kotvení dřevěného prvku v jihovýchodním šikmém rohu, je kompletně omítnut a nepodařilo se jej identifikovat (35).

Plochý strop této části podlaží byl, jak již bylo uvedeno, o 10 cm niž než dnešní sýpkový. Stropní trámy byly kladeny stejně jako dnes severojižním směrem a uprostřed rozponu podepřeny průvlakem (36) o rozměrech asi 30 × 45 cm, po němž se zachovala výrazná kapsa v západní stěně, dnes vyplněná odřezkem trámu a o něco méně zřetelná zazděná kapsa na východní střední zdi. Alternativně se dá předpokládat jeho podepření v místě původně zamýšlené severojižní dřevěné příčky, nelze však vyloučit, že po celé délce nebyl podepřen vůbec.

Východní část 1. patra byla původně jediným prostorem, přístupným ze západní části 1. patra již popsaným portálem (28). Poloha patrového ústupku na severní zdi podél delšího ramene dodatečných schodů ukazuje, že podlaha v této části je prakticky beze změny oproti středověkému stavu. V ose severní zdi můžeme očekávat menší okenní otvor v místě dnešního klasicistního okna (37), jehož špalety i záclenek jsou prosekány zdívkou i gotickou omítkou. Stejná fakta i předpoklad platí i pro jižní okno vedle rizalitu (38). Dominantní otvor byl osový východní v segmentem klenuté nise s pravouhlými špaletami (39a). Zachovala se zde původní úprava omítky kolem nároží z pohledového opracovaného kamene. Ten je ohraničen paspartou na základní ploše zdi i směrem do špalety a končí pod patkou záklenku (39b). Ve srovnání s ostatními okenními otvory působí svými proporcemi neobvykle. Celou jeho šířku později využilo trojdílné klasicistní okno s cihelným parapetem. Dá se předpokládat, že tento otvor ústí do arkýře, avšak až do průzkumu fasády to zůstává hypotézou.

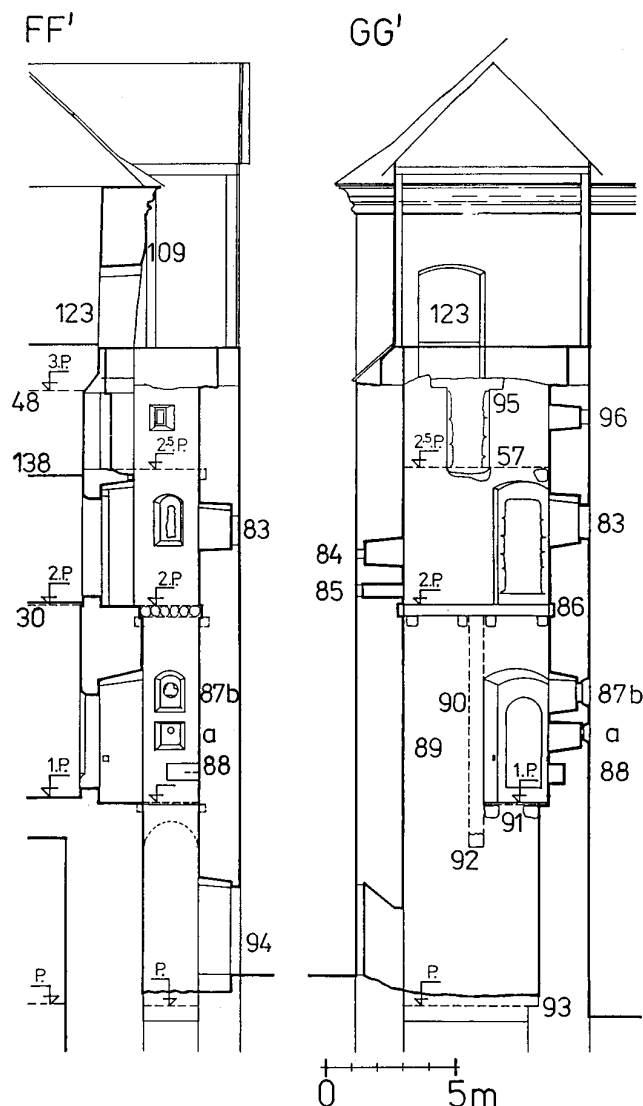
Místnost byla vytápěna krbem v jihovýchodním koutě (40) s kuželovitým sopouchem o vnitřním poloměru zhruba 110 cm. Sopouch byl vyzděn z opukových segmentů a v nejhořejší části, nacházející se již vždy ve 2. patře, je použito cihel. Otisk po krbu se zachoval pod novodobou omítkou a ústí do komína je zazděno cihlami. Z krbu vycházel komín téměř čtvercového průřezu, který se v novo-

Obr. 15: Příčný řez s pohledem k východu na střední zeď s vyznačením nálezových situací.

době úpravě nad rovinou střechy dodnes uplatňuje v pohledech na tvrz (41).

V jihozápadním rohu je dnes široký průraz do místnosti v jižním rizalitu. Na západní špaletě v nejužší části se zachoval nepatrný fragment gotické omítky s narýsovanou svislou čarou, určující místo, odkud byla špaleta v 19. stol. odsekávána (42). Znamená to tedy, že gotický průchod přiléhá právě k tomuto místu a otvor byl rozšířen východním směrem. Většinu povrchu jižní zdi rizalitu porušilo klasicistní okno, avšak v jihovýchodním rohu se zachovala část okénka s tvarově neobvyklou, půdorysně dvakrát lomenou špaletou, rovným kamenným nadpražím v přední části a stoupajícím nadpražím ostění (43). I ze skromného fragmentu je zřejmé, že bylo obdobné okénku rizalitu v přízemí (16).

Obr. 16: Řezy záchodovým rizalitem - vlevo s pohledem k jihu, vpravo s pohledem k východu.

Prostor schodiště byl v této úrovni osvětlen poměrně velkým oknem s okosenou hranou a další, dnes již porušenou profilací, kterou bude možno blíže sledovat až z lešení (44). Na stěnách schodišťového prostoru byly odhaleny zaplentované kapsy po vytržených stupních (45). Z předsiňky v rizalitu se do schodiště vcházelo portálem zajištěným zasouvací závorou ze strany předsiňky (46). Podle zbytků byl portál půdorysně obdobný nad ním ležícímu portálu ve druhém patře (74). Na jižní stěně se z něj zachovala špaleta z pohledového tesaného kamene s dora- zem pro zasouvací závoru a s jízvou po odsekaném ostění.

Většinu povrchu východní části prvního patra pokrývá souvisle zachovaná gotická omítka, převrstvená štukem z 19. století.

Strop nad východní částí 1. patra byl původně o asi 35 cm výš, než v části západní (47). Dnešní omítaný podhled zakrývá strop barokní sýpkový. Při těchto původně větších výškových dimenzích ještě výrazněji vyvstává anomální tvar východního otvoru.

Druhé patro

Hloubkový průzkum ve 2. patře přinesl nejpřekvapivější zjištění, podstatně měnící představu o prostorovém

uspořádání tohoto vždy nejreprezentativnějšího podlaží. Průzkum dále odhalil výrazné dispoziční změny v první i druhé renesanční přestavbě. Druhé patro je nutno sledovat v celé jeho původní výšce, která zasahovala ještě 160 cm do později vloženého sýpkového mezipatra (48).

Půdorys byl členěn obdobně jako níže ležící podlaží příčnou dělicí zdí, z níž se však zachovaly jen odsekané stopy na severní zdi, a to ještě značně upravené renesančním krbem (49). Na jihu podle dochovaných stop existoval náběh v obou směrech, vytvářející oporu pro stupně vřetenového schodiště. Půdorysně navazoval bez ústupku na situaci v 1. patře, což lze pozorovat v sondě mezi velkým jižním oknem a dnešním, tj. renesančně upraveným odsekaným a oplentovaným zbytkem náběhu (50).

Jak již bylo zmíněno u popisu schodiště z 1. patra, v tomto prostoru schodišťové rameno končilo. Příchozí se tak dostal do střední síně o šířce 5,5 m, vymezené na východě dělicí zdí a na západě dřevěnou stěnou obytné místnosti (51). Síní byla osvětlena dvěma monumentálními proti sobě ležícími okny (52). Jejich niky jsou pravoúhlé, opatřené sedátkami, avšak bez zachované povrchové úpravy. Velké kvádry na nárožích byly původně bezpochyby viditelné s úpravou omítky obdobně jako u východního otvoru prvního patra. Při velkém požáru před renesanční přestavbou však tato úprava zanikla a můžeme ji pouze předpokládat. V severní stěně je okno pravoúhlé, v jižní hrotité. Zcela v duchu středověké kamenické tvorby jsou oba kusy originální, s odlišnými profilacemi, přesto jednotně vyznívající. Obě okna se výrazně projevují ve fasádách a o vlivu francouzské kamenické tvorby na jejich profilace bylo již napsáno mnoho stran.⁸⁾

Střední síň pokračovala přes 2 m širokým průchodem až ke dveřím na záchod v severozápadním rizalitu (viz půdorysná rekonstrukce). V severní obvodové stěně se zachoval odkládací výklenek s polygonálním nadpražím ostění, opatřený drážkou pro zaklapanutí dvířek, po nichž se zachovaly otvory po pantech a petlici (53). Dále západním směrem bylo ve zdi okno, osvětlující chodbu (54). Vzhledem ke svému ryze užitkovému účelu ničím nevyniká. Mělo kamenné ostění, po němž se zachovaly otisky a obdobně jako u oken 1. patra je jeho vrcholnice vodorovná a patky mírně stoupají. Na konci chodby byl vchod na záchod s kamenným ostěním. Při požáru bylo však natolik poškozeno, že se lze jen s určitou pravděpodobností domnívat, že byl půlkruhový (55).

V tomto koutě průzkum odhalil další změnu „projektu“ v průběhu stavby. V severozápadním rohu byl zhruba vytvořen větší otvor, klenutý segmentem (56a). V průběhu prací bylo však rozhodnuto, že světla výška 430 cm je pro záchod zbytečně velká. Jeho prostor byl rozdělen a v rámci výšky podlaží do šachty umístěna nad záchod komůrka (57) o světlé výšce 150 cm. Ta ovšem vyžadovala samostatný přístup, takže v severozápadním rohu vznikl další portál o výšce 150 cm s pravoúhlým ostěním, rovněž těžce poškozeným požárem. K tomuto portálku pak musely vést schůdky do chodby, takže zamýšlený otvor v severní zdi v rohu byl zrušen. Malta zazdívký je shodná s maltou

8) D. Menclová, o. c.

Z. Wirth, o. c.

M. Rykl, o. c.

T. Durdík - P. Chotěbor, o. c.

použitou v záklenku. Naspodu záklenku jsou otisky po bednění a nikdy zde nebyla omítka. Místo otvoru vznikly dva odkládací výklenky bez kamenných ostění (56b). Měly větrací otvory do fasády a na stěnách se zachovaly malé fragmenty gotických omítek. Pod záklenkem byl vynechán větší, půdorysně lomený větrací průduch (56c).

Jihozápadní roh zaujala hlavní obytná místnost, která byla podle dobových zvyklostí vyložena roubením. Pod renesančními omítkami se na západní i jižní stěně zachovaly velmi zřetelné otisky srubu ve středověké maltě (58). Roubená místnost byla téměř čtvercová (583 × 600 cm, což po odečtení tolerancí pro tloušťku konstrukce je 10 × 10 loktů českých). Průměrná velikost kuláčů byla podle otisků 20 - 25 cm. Na západní stěně se zachovalo pod mladšími omítkami výrazné ukončení této místnosti. V koncových částech byly kuláče pečlivěji otesány a pravděpodobně končily sloupkem (59). Na jižní stěně, kde kvůli malovaným renesančním omítkám nelze provádět větší sondáže, je konec srubu čitelný změnou struktury zdiva pod mladšími omítkami (51).

Zbývající 2 stěny obytné místnosti spočívaly na stropě mezi 1. a 2. patrem. Jejich konstrukce mohla být jak roubená, tak sloupková, pobitá fošnami. Druhou alternativu podporuje severozápadní roh s předpokládaným sloupkem, kde nejsou stopy příčně navazujících srubových prvků.

Obytná místnost byla vysoká 430 cm. Strop můžeme předpokládat jako konstrukci jednotně řešenou nad celým půdorysem západní části, tedy se stropními trámy od severní obvodové až k jižní obvodové zdi. Funkci průvlaku, který zde zjevně nebyl, mohla nahradit severní dřevěná stěna obytné místnosti.

Roubená obytná místnost byla z jihu osvětlena charakteristickou sestavou tří trojúhelně sdružených oken. Oba dolní otvory (60a,b) prodělaly později změny, takže pouze rámcově můžeme předpokládat, že jejich nadpraží pro jednoduchost bylo ve srubu vodorovné a ve zdivu byl nasazen segmentový oblouk a ven se rozevírající špalety. Horní okénko (60c) bylo výrazně menší, ukončené ve zdivu a možná i ve dřevě půlkruhem a rovněž opatřeno ven se rozevírajícími špaletami. Toto okénko bylo zazděno hned při následující přestavbě, takže se v záklenku venkovní niky zachovaly otisky po bednění nikdy neomítnuté, avšak silně očazené. To však nemusí být nutně spojeno s dymným provozem obytné místnosti, neboť víme, že v objektu před renesanční přestavbou hořelo.

K původní výbavě obytné místnosti patřilo také okno, umístěné přesně uprostřed její západní stěny (61). Jde o převýšený obdélník 42 × 147 cm, přeložený při vnitřním lici placákem. Jeho vnitřní povrch do místnosti je pouze hrubě otesán - překrývalo jej roubení. Špalety i nadpraží se rozevírají ven a dnes jsou ukončeny zazdívkou. Jsou hladce omítnuty a dodatečně i nabíleny.

Závažnou otázkou je rekonstrukce původního systému vytápění obytné místnosti, tedy přesněji zda provoz byl dymný - jizbový, nebo s kachlovými kamny - tedy světnicový.⁹⁾ Rušivým momentem v úvahách o tradičním způsobu vytápění v českém prostředí je francouzský původ stavitele a dlouholetá zkušenost stavebníka se zcela jinými klimatickými a tedy i vytápěcími poměry. Zcela jistě mů-

Obr. 17: Otisky kuláčů roubení u severozápadního rohu středověké obytné místnosti ve 2. patře. Patrná návaznost kuláčů na rohový sloupek, v pozadí hrana dveří na záchod.

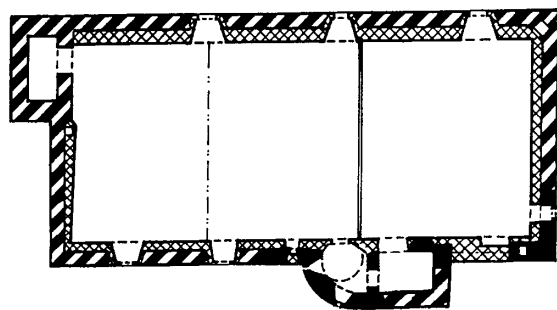
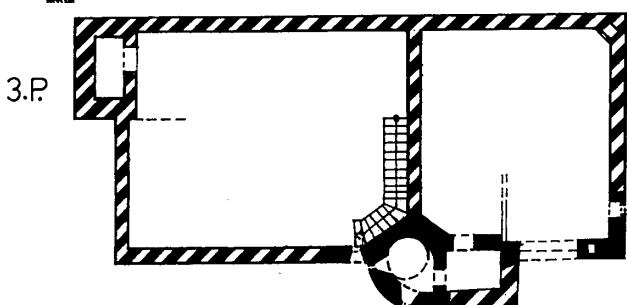
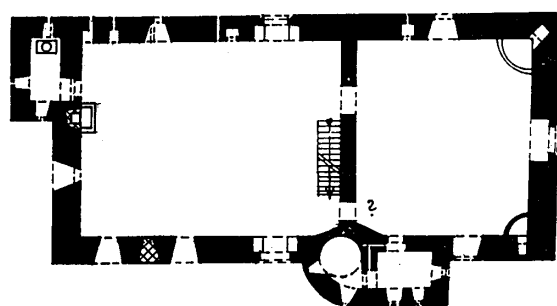
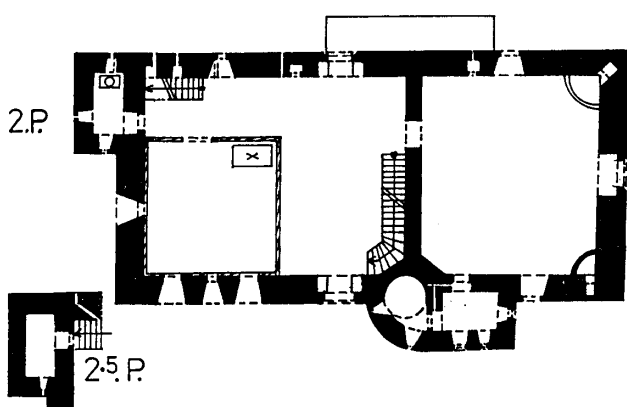
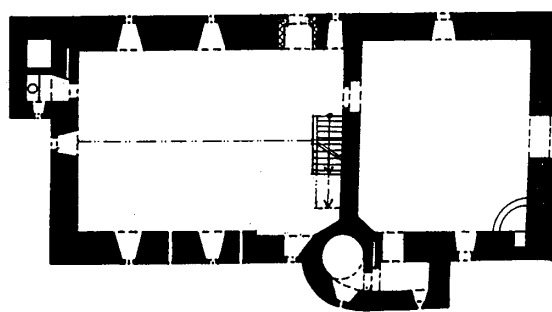
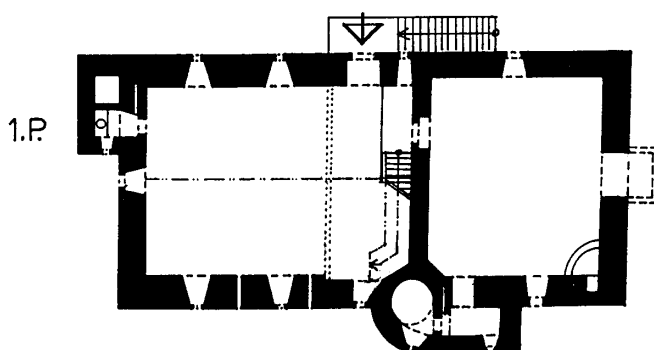
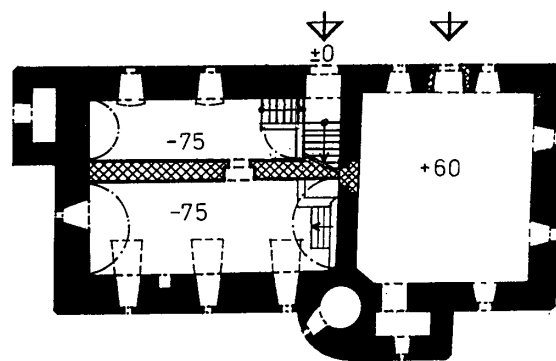
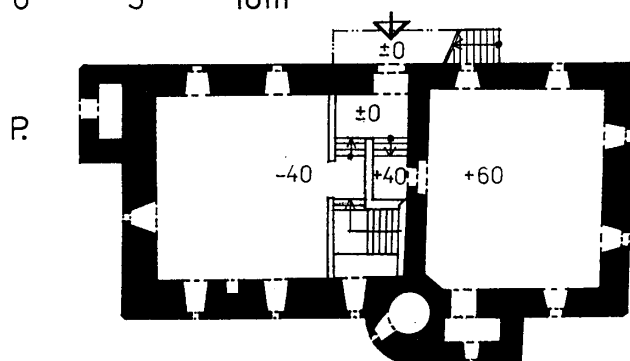
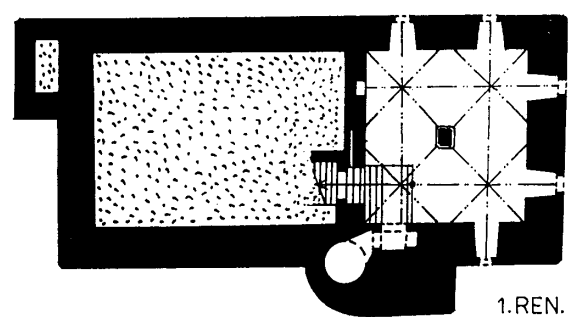
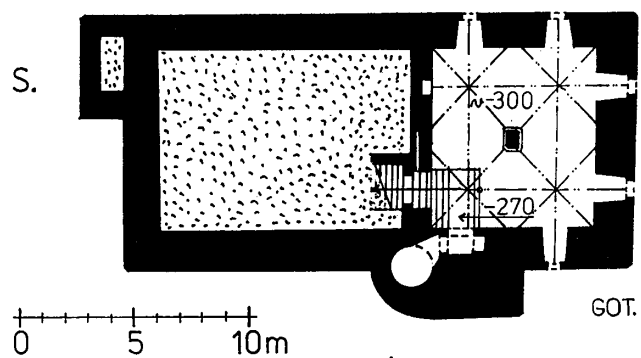
žeme vyloučit krb, do roubené místnosti ne příliš vhodný. Kromě toho jediný komínový sopouch v této oblasti je až renesanční. Pro vytápění kachlovými kamny vlastně hovoří především společenské postavení stavebníka. Ostatní znaky, pozorovatelné na stavbě, jsou v rozhodovacích úvahách mezi otevřeným ohništěm a kachlovými kamny buď neutrální, nebo spíše podporující variantu dymnou.

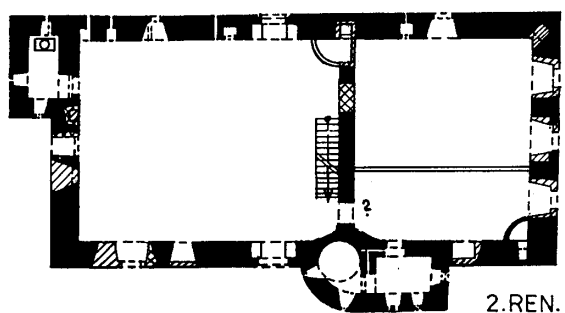
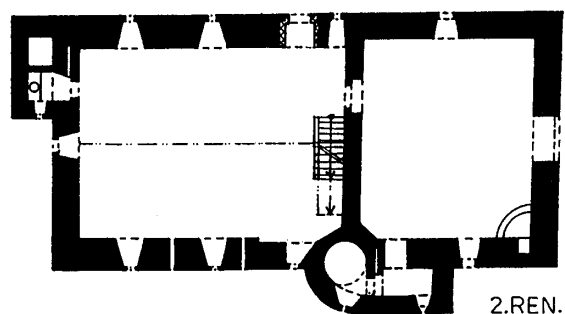
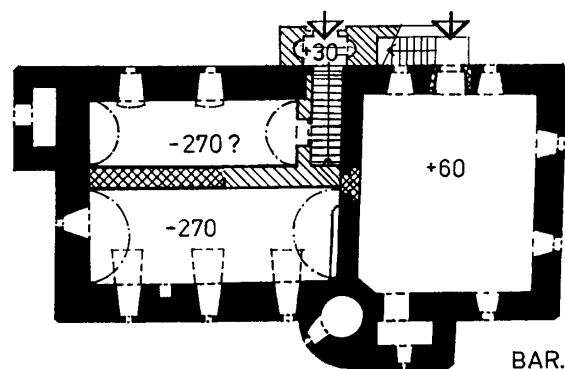
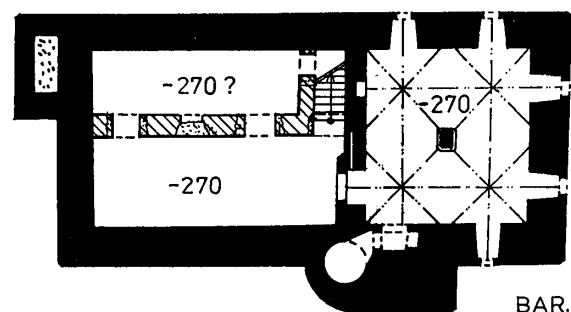
Pokud by v obytné místnosti byla kachlová kamna, či přesněji jejich dobový hliněný předchůdce, musela by být obsluhována ze severní chodby. V chodbě by tedy musel být dymník a otevřené ohniště, což však nemohlo být až u západní stěny, protože tam je vstup na záchod. Nezdá se příliš pravděpodobné, že by se při průchodu severní chodbou bylo nutno vyhýbat topeništi. Komplikace by způsobil i dymník, který by v této oblasti nutně musel procházet 3. patrem.

V každém případě bylo topeniště umístěno při severní stěně obytné místnosti. Dva větrací průduchy u země v severní stěně (62) přiváděly čerstvý vzduch buď přímo k vnějšímu topeništi v chodbě, nebo přes další průduchy k otevřenému ohništi v severovýchodním rohu místnosti, kde je jeho nejlogičtější místo. Pro dymnou variantu hovoří dále trojúhelná sestava oken s očazeným horním okénkem dostatečných dimenzí a také, což je ještě důležitější, umístěným 90 cm pod stropem. To zajišťovalo dostatečnou výšku dymného „polštáře“, zaručujícího při tomto způsobu vytápění tepelnou pohodu interiéru. Uvědomíme-li si navíc, že u západního okna u stropu, kde je rovněž původní omítka a kde při požáru hořelo úplně stejně, není nadpraží očazeno, dá se s velkou pravděpodobností usoudit, že provoz obytné místnosti byl dymný.

Zvláštním momentem je pak západní okno s ven rozevíracími špaletami. Jako dymné fungovat nemohlo, protože je až u stropu, zato však jeho rozměry ukazují, že jeho funkce byla pravděpodobně přisvětlovací. Existence jižního horního okénka a západního okna v jedné místnosti, každé s jiným tvarem a umístěním, vrhá nové světlo do

9) K tomu: J. Škabrada, Roubená klenba, in: Příspěvky k poznání středověkého stavitelství, skriptum ČVUT, Praha 1991.

ZDIVO:

- GOTICKÉ (1.POL.14.STOL.)
- GOTICKÉ, BLÍŽE NEPROBÁDANÉ
- 1.RENESAŇNÍ (1.POL.16.STOL.)
- 1.RENESAŇNÍ, MLADŠÍ MIKROFÁZE
- 2.RENESAŇNÍ (PŘELOM 16.A 17.STOL.)
- BAROKNÍ (KOL.1680)
- BAROKNÍ MLADŠÍ

Obr. 18: Vývoj dispozice v klíčových historických stavebních etapách.

problematiky funkce takovýchto otvorů ve středověkých interiérech.¹⁰⁾ V našem případě si hypoteticky můžeme představit celoroční provoz místnosti asi takto: hořejší jižní okénko bylo patrně stále volné, případně s otevíratelnou okenicí, dolní okna mohla být zasklená a opatřená okenicemi ve vnitřním líci roubení. Západní okno bylo buď v létě volné a v zimě trvale uzavřeno okenicí v líci roubení, nebo bylo pevně zasklené, neotevíravé.

Východní část 2. patra zaujímal ve středověku monumentální sál. Jeho podlaha, jak již bylo zmíněno, byla asi o 30 cm výš než ve střední síni a v obytné místnosti. Svědčí o tom dodnes úroveň prahu portálku do jižního rizalitu a nepřímě také ukončení renesanční omítky, která ještě tuto výškovou úroveň respektovala (47). Strop sálu byl plochý, ale vzhledem k tomu, že nebylo vhodné sondovat v místech s renesančními omítkami s fragmenty maleb, nevíme s určitostí, zda byly stropní trámy podepřeny průvlaky ve třetinách, nebo vůbec. Osový průvlak je vyloučen kvůli záklenku východního okna.

Nejvýznamnějším nálezem je zde okno v ose východní zdi v pravoúhlých špaletách a s hrotitým záklenkem niky (63a), které je rozměrově i charakterem obdobné oknům ve střední síni. Vnější část okna, tedy i celé ostění, zaniklo při renesanční přestavbě a pravděpodobně již nebude možno zjistit ani sondážemi zvenku, zda okenní otvor byl obdélný či hrotitý. Fragment ostění, které nepochybně náleželo tomuto oknu, se nachází jako druhotně použitý materiál při zúžení špalet v renesanci (63b). Ostění je členěno obloukem a výžlabky, sledujícími okosení. Hrany špalet v interiéru jsou opět z velkých kvádrů, původně zřejmě pohledových. Toto okno bylo ve středověku jediným otvorem ve východní fasádě v tomto podlaží.

V jihozápadním rohu se pod novějšími omítkami zachovaly odsekané výběhy pláště kuželového sopouchu krbu, zasahujícího sem z 1. patra. Fragment jednoho z jeho opukových segmentů byl nalezen při vybourávání zazdívky vedlejšího jižního okna, kde byl užit jako stavební kámen. Další se nachází volně ložený v severozápadním sklepe na vyrovnané hromadě různých větších kamenů. Na styku odsekaných fragmentů se základní plochou zdi se zachovaly nepatrné zbytky gotické omítky.

Východní sál 2. patra byl vytápěn krbem v severovýchodním koutě (64). Zachovaly se otisky krbového sopouchu, převážně zděného z cihel, dokonce i první cihla, naklopená pro zaklenutí ústí, vsazená v severní zdi. Otisk na východní zdi je pouze částečný, protože byl narušen prosekáním renesančního okna. Komin, který ke krbu příslušel, je ve zdivu orientován diagonálně. Směrem k jihu se sál otvíral dalším menším hrotitým oknem (65a), jehož kamenné ostění bylo nalezeno v sondě těsně nad podlahou dnešního sýpkového mezipatra. Asymetrie jeho původních špalet byla pravděpodobně dána potřebou neoslabilovat návaznost zdiva rizalitu na jižní zeď sálu. Obdobné okno bylo přibližně uprostřed severní stěny sálu. Po renesanční přestavbě se však zachoval pouze fragment záklenku a část západní špalety (66).

Kromě tohoto okna byl v severní stěně odkládací výklenek, uzavíratelný dvířky (67). Dvířka zapadala do pravoúhlého rámu, avšak nadpraží ostění výklenku je poly-

10) K tomu: J. Muk. Výsledky výzkumu městského domu se zřetelem k vesnickému obydlí, in: *Archaeologia historica* 12, Praha 1987.

gonální. Výklenek byl odvětrán do fasády průduchem kruhového průřezu.

V jihozápadním koutě sálu je vstup přes místnost v jižním rizalitu do vřetenového schodiště. Vstupní portál je obdélný s drobně okosenou hranou na obou stranách ostění (68). Protože ze strany sálu je ostění poškozeno požárem a v místnosti rizalitu není po požáru ani stopy, a to ani na ostění, je pravděpodobné, že zde byly ve středověku oplechované dveře.

Drobnému prostoru v jižním rizalitu byla v literatuře věnována již značná pozornost. Více či méně odvážně různí autoři interpretují prostor jako kapli. Kaple sice není písemně doložená, avšak můžeme ji s jistotou předpokládat u budovy, jejímž stavebníkem byl vysoký církevní hodnostář. Námitka v literatuře vznesená, že kapli by nemohla procházet základní komunikace mezi podlažími, odpadá nálezem otisku hlavních středověkých schodů na střední zdi mezi 1. a 2. patrem. Další skutečnost, která podporuje předpoklad existence kaple, jsou zasouvací závory v obou portálech, takže místnost mohla být úplně uzavřená vůči svému okolí.

Rozvržení oken pak funkci kaple rovněž nasvědčuje: proti vstupu ze sálu je hrotité okno s pozůstatky kružby (69), ve východní stěně kruhové okno s trojlístem - zoltářní - (70) a v jižní stěně poblíž rohu drobné kruhové okénko s trojlístem, umístěné přesně tak, aby z boku přisvětlovalo oltářní menzu (71).

Není však jasné, proč byla kaple plochostropá. Při pozorování rozmístění otvorů nenacházíme žádný pádný důvod, který by si tuto úpravu vyžádal. Dosavadní známé analogie hradních a palácových kaplí jsou vždy klenuté. Zhruba v ose východní zdi se zachovala kapsa s fragmentem podélného stropního trámu, snad ještě původního (72).

Na všech stěnách se zachovala gotická omítka. Špalety portálů jsou z pohledového tesaného kamene a omítka k nim dobíhá ve formě pravidelné pasparty. Nika obou portálů je klenuta půlkruhem z tesaného kamene. Kapsy pro zasouvací závory jsou vybedněny dřevem a každá je v jiné výšce, protože se půdorysně kříží (73).

Zajímavá je kombinace povrchů u všech tří oken. Špalety jsou vyzdívány z lomového kamene a omítnuty, nadpraží niky je z tesaného kamene bez omítky, avšak čelo tohoto kamene ve vnitřním líci zdi je omítnuto souvisle s ostatní plochou.

Portál do točitého schodiště je pravoúhlý s oboustranným drobným okosením a se slepou pětistou kružbou v nadpraží (74), tvarově obdobnou velkému jižnímu oknu v přízemí.

Prostor vřetenového schodiště si z větší části zachoval gotické omítky. Průběh schodů je viditelný na vylámaných stupních (75). Schodiště osvětlují šterbinová okénka, půlkruhem ukončená, bez profilace (76). Široce se rozvírající špalety s původními omítkami jsou přeloženy velkými tesanými kvádry. Provedení omítek kolem nich je totožné s úpravou kolem oken v kapli.

Situace schodiště dokládá, že šlo o soukromé schodiště majitele, přístupné jen vybraným osobám. Propojovalo 1., 2. a 3. patro a sklepní klenutou místnost, bezpochyby fungující jako trezor. Vynechalo přízemí, určené pravděpodobně hospodářským účelům.

Třetí patro

O gotické podobě 3. patra nejsme prozatím příliš informováni. Celý vnitřní líc gotické obvodové zdi je skryt za renesanční přízdívkou a je pozorovatelný v sondách ve špaletách všech oken (77). V některých místech jsou i zbytky opálené gotické omítky. Výšku tohoto podlaží v gotické podobě můžeme bez průzkumu fasád orientačně stanovit podle dochovaných a pozorovatelných gotických prvků - cihelné arkády na jihovýchodě (78a) a hrotitého okénka západně od schodišťového rizalitu (79). Dalším vodítkem může být negativ v podobě dodatečně vestavěného renesančního komína v západní stěně, který se po své výšce zřetelně vyhýbá dnes již nezachované konstrukci, navazující na něj severním směrem (80). Ta náležela třetímu patru záchodového rizalitu, které však již muselo sloužit pouze jako komora.

Jižní hrotité okénko (79) má ostění vyskládáno z gotických cihel o formátu $12,5 \times 28 \times 8$ cm a na něj navazuje ven rozevřená nika s hrubě strhávanou omítkou. Jde o charakteristický útvar pro odvětrání, případně přisvětlení interiéru, avšak před průzkumem fasády jej nelze zařadit do dispozičních souvislostí. Cihelné ostění svým vnitřním lícem odpovídá interiérovému povrchu gotické stěny.

Složitým detailem je situace v jihovýchodním rohu. Středověký komín zde znamenal nutnou půdorysnou anomálii, ale protože byl používán opět od 19. do poloviny 20. stol., byl často vyspravován, což znamenalo i zásahy do okolního zdiva. Přesto se v severní špaletě zachovala znaitelná spára gotického líce zdi, provázaná s přízdívkou jako obvykle i u všech ostatních náleзовých situací až ve výšce asi 100 cm nad dnešní podlahou (78b). Východní pravoúhlá špaleta pokračuje dále do tloušťky vyzdívaného ostění a je na ní zbytek omítky, podle struktury snad ještě gotické (78c). Z této špalety je při vnějším líci vyklenuta arkáda široká 260 cm, tedy až do kouta k jižnímu rizalitu. Oblouk je cihelný, segmentový, s viditelnými otisky bednění. Šíře konstrukce je 43 cm. Hypoteticky jde o pozůstatek další vytápěné obytné místnosti. Tentokrát šlo o variantu s arkádou ve fasádě a v ní odsazenou roubenou stěnou.

Při detailním průzkumu existují argumenty pro i proti. Bezpečně víme, že oblouk byl přisazen k nějaké konstrukci, protože malta na jeho dolní vnitřní hraně vytvořila nálitek. Od stávající výplně šířky arkády jsou tyto zbytky odděleny heterogenním materiálem, případně dutinou. Za současného stavu poznání však nelze úplně vyloučit opačnou alternativu, při níž by si v baroku vypomohli překlenutím nevhodného materiálu pasem, pak jsou však na překážku otisky po bednění, které by se nad poměrně jednolitým zdivem obtížně vytvářelo a navíc by bylo zbytečné. Podstatný je dále nález zbytku gotického okénka, přeloženého placáky vedle jižního z trojice východních renesančních oken (81). V sondě je vidět i gotický líc zdi s omítkou, což vylučuje možnost roubení u této stěny. Definitivní rozřešení přinese až průzkum arkády z lešení.

Jistou anomálii v půdoryse nutně musel způsobit i diagonálně posazený severovýchodní komín, ale kvůli renesanční přízdívce nevíme nic podrobnějšího.

Také v tomto patře můžeme počítat se střední dělicí zdí a s velkou pravděpodobností i s pokračováním schodiště při této zdi ze 2. patra.

Situace kolem výstupu z točitého schodiště je později

zcela změněna. Jižní zeď rizalitu je podstatně snižená. Schodiště osvětlovala dvě okénka, stejná jako ve 2. patře, z východnějšího z nich však zbyl jen fragment špalety. Z točitého schodiště se zachoval zbytek ulomeného předposledního stupně a jihovýchodní koutová podesta z jediného opracovaného kusu kamene (82). Podle ní lze očekávat komunikační schéma obdobné 1. i 2. patru, tj. průchozí místnost v rizalitu. Nelze však vyloučit podle zbytku podesty i u dnešní šikmé severní špalety, že v místě nynějšího portálu byl gotický předchůdce. Nebude to však již možné nikdy prokázat.

Třetí patro mělo po celé ploše podlahu a pravděpodobně i strop v jedné rovině.

O gotické podobě zastřešení, případném polopatře lehké konstrukce a vyvrcholení obou rizalitů, se můžeme pouze dohadovat na základě dobových analogií, zejména z francouzského prostředí. Podle nálezu druhotně použitého prejzu ve zdivu první velké renesanční přestavby můžeme předpokládat, že alespoň po část své existence ve vrcholně gotické podobě byla střecha kryta prejzy.

Severozápadní záchodový rizalit

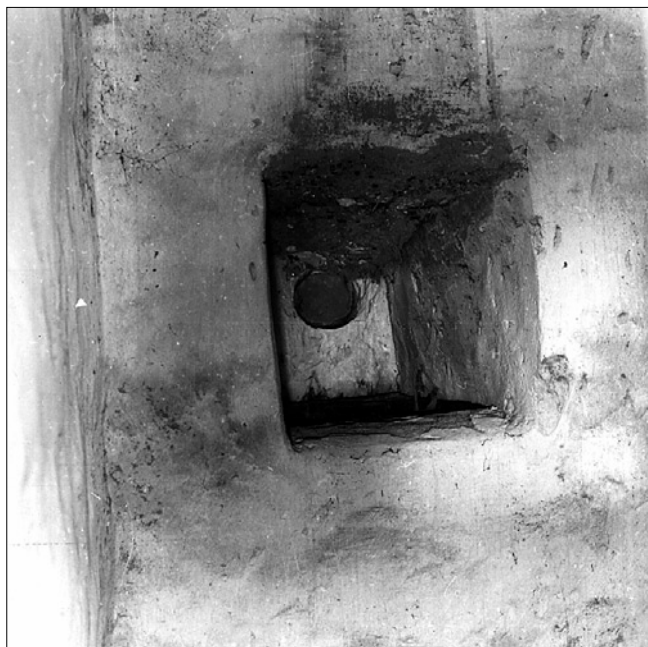
Již při předchozím povrchovém průzkumu bylo konstatováno, že severozápadní rizalit obsahoval hygienické zařízení paláce tvrže. Před hloubkovým průzkumem byly všechny otvory zevnitř s výjimkou 3. patra zazděny. Po vybourání zadržek a zpřístupnění interiéru se objevily podrobnosti, dokládající neobvykle detailně fungování hygienického zařízení na tehdejší špičkové úrovni.

Vlastní záchody byly v 1. a 2. patře. Ve 2. patře zaujala místnost celý půdorys rizalitu. K osvětlení sloužila dvě střílnovitá okénka (83). Západní je dobře zachováno včetně ostění s půlkruhovým nadpražím, jižní je velmi poškozeno pozdějším osekáním ostění, avšak dá se předpokládat, že bylo stejné. K větrání sloužilo okénko v severní stěně (84) ve výklenku, krytém kamennou deskou. Je kruhové o průměru 17 cm, vytvořené provrtáním či prosekáním v kamenné desce, osazené do zdi nastojato. K uzavírání tohoto otvoru mohla sloužit např. dřevěná zátka. Nad podlahou je dále v severní zdi větrací průduch konstantního průřezu až do fasády (85). Ten již zřejmě odvětrával vnitřek vlastního hygienického zařízení, patrně dřevěné konstrukce. Přirozený tah zajišťoval větrání celé šachty pod podlahou.

Na stěnách se zachovaly fragmenty gotických omítek, zejména na špaletách oken. Na tyto omítky pak byla nanesena tenká renesanční vrstva. Stropní konstrukci mezi 1. a 2. patrem tvořily povaly, po celém obvodu mírně zapuštěné do zdi a podpírané čtyřmi stropními trámkami (86).

V 1. patře byla záchodu věnována pouze jižní polovina půdorysu. Vstupní portál bylo možno zevnitř zajistit zasouvací závorou. V jižní stěně se nacházejí dva otvory nad sebou s odlišnými funkcemi. Jejich nika je společná, předělená v dolní části kamennou deskou. Ostění dolního otvoru (87a) je opět tvořeno nastojato osazenou kamennou deskou s vyvrtaným větracím otvorem o průměru pouhých 9 cm, horní okno (87b) bylo naopak spíše osvětlovací. Bylo kruhové, s drážkou pro rám a překvapivě opatřeno patrně trojlístou kružbou, dnes již dosti poničenou.

Na stěnách se převážně zachovaly gotické omítky bez pozdějších zásahů. Pod oknem je ve zdi hluboká kapsa,

Obr. 19: Severní větrací okénko na záchodě ve 2. patře.

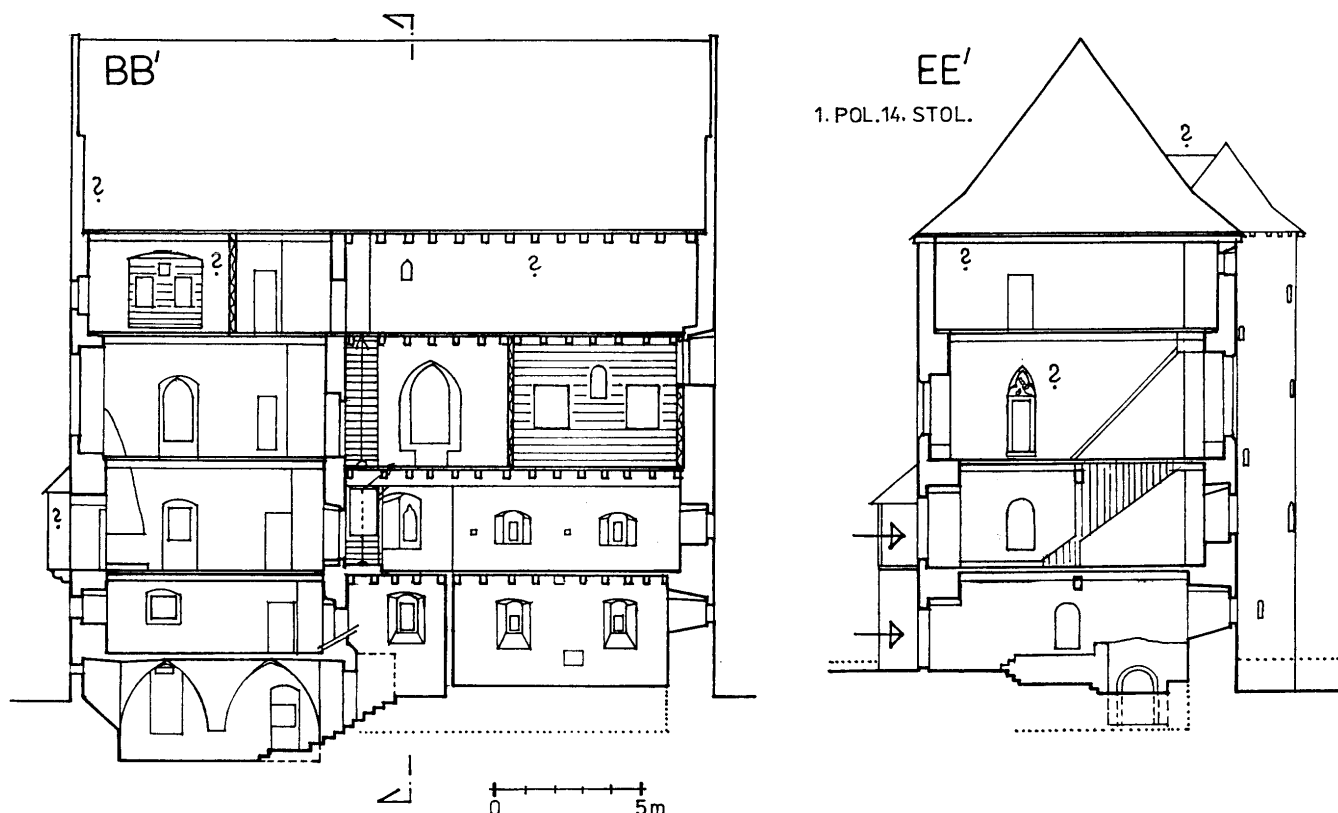
patrně po vytržené dřevěné nebo kamenné desce, tvořící sedátko. To svou delší stranou přiléhalo k západní stěně, kde je dodnes zbytek náběhu omítky k této konstrukci (88).

Severní polovinu půdorysu již zaujala šachta (89) pod záchodem 2. patra. Její stěny mají dodnes původní hrubě strhávanou omítku. Mezi oběma prostory byla cihelná příčka (90). Podlahu pod záchodem 1. patra tvořily fošny na dvou trámci (91).

V přízemí vyplnila celý půdorys rizalitu společná šachta od obou záchodů s hrubě strhávanou omítkou. Cihelná příčka 1. patra byla vynesena obloukem, po němž se zachovaly kamenné patky ve zdivu (92).

Pod dnešní podlahou je na jižní stěně patrový ústupek, není však pravděpodobné, vzhledem k terénní situaci, že by rizalit byl podsklepen. Jde tedy patrně již o předzáklad (93). Mladší otvory v západní a severní stěně beze stopy setřely starší situaci. V místě dnešního západního vstupu s největší pravděpodobností existoval otvor, kterým se šachta vyprazdňovala (94). Přitom je podstatné, že toto místo bylo již na hranici tvrziště, což se v zakonzervované podobě obráží ještě na parcelních hranicích dvora na mapě stabilního katastru z 1. poloviny 19. století. Vzhledem k vodním poměrům v okolí můžeme předpokládat, že vyústění hygienického zařízení směřovalo přímo do bažinatého příkopu, nebo dokonce do začínající strouhy, tekoucí dále jižním směrem. Připomeňme v této souvislosti hygienická zařízení cisterckých klášterů s průtočnými latrinami.

Jak již bylo zmíněno, nad 2. patrem záchodu vznikla změnou projektu malá komůrka, přístupná samostatně ze severozápadního výběžku síně (57). Pravoúhlý vstupní portál, později těžce poškozený požárem, měl niku podle zachovalých stop pouze přeloženou velkým placákem, nebo dřevěnými překlady ve stejné výšce, jako byl strop komory (95). Osvětlení a větrání zajišťovalo malé obdélné okénko v jižní zdi ve výklenku, přeloženém kamennou deskou (96). Úprava omítky kolem výklenku je totožná se situací v kapli. Nad tímto miniaturním prostorem měl rizalit ještě zděné 3. patro. O důkazu jeho existence podle negativu

Obr. 20: Rekonstrukční řezy paláce tvrze. Čárkované obrysy jsou mimo rovinu řezu, tečkované úrovně podlah a terénu označují dnešní stav. Poloha stropních trámů je vyznačena schematicky, otazníkem označené konstrukce jsou předpokládány nebo neznámé.

v mladším zdivu bylo již pojednáno. Žádné podrobnosti o jeho podobě však již nelze zjistit.

V dispozici nebyla nikde nalezena stopa po kuchyni. Můžeme tedy předpokládat, že stála jako samostatná stavba mimo palác a jídlo se uvnitř pouze ohřívalo. A. Sedláčkem citovaný popis z r. 1591 to nepřímo potvrzuje: „...Kuchyně klenutá po vrchu byla trhlá a okolo ní tráva zelená rostla.“¹¹⁾ Ani pro tuto dobu nejsou v paláci tvrze stopy obdobné místnosti.

Vyhodnocení

Není třeba podrobněji rozvádět, že tvrz vznikla po návratu Jana IV. z Dražic z pobytu v Avignonu, tedy v rozmezí 1329 - 1343. Z toho plynou její ojedinělé kvality. Oproti běžným středověkým zvyklostem upoutá pozornost formálně symetrické rovňání okenních otvorů při pohledu z interieru a osově seskupení na fasádě. Zvláštní formálnosti pak dosahuje východní, někdejší hlavní fasáda obrácená ku Praze. Od sklepa až po 2. patro je již dnes prokázáno důsledně symetrické řešení. Při zkoumání rozměrů stavby je zjevné, že bylo použito jednoduchých geometrických pravidel, takže základní hmota objektu má poměry $A : 2A : A/2$ (výška sledována na východní - nejexponovanější fasádě).¹²⁾

Celkově lze hodnotit gotický palác tvrze jako stavbu architektonicky prokomponovanou v základní hmotě, což je patrně dílem návrhu biskupova francouzského stavitele. K francouzskému vlivu se jednoznačně řadí i použití riza-

litů, hmotově i půdorysně vrostlých do základního objemu paláce. Vzhledem k odhaleným „změnám projektu“ v průběhu stavby je více než pravděpodobné, že francouzský stavitel dodal plány a zřejmě i šablony na kamenickou práci, ale vlastní výstavby se již neúčastnil nebo jen okrajově. Korespondovalo by to s historicky známou skutečností, že po postavení části roudnického mostu a zaučení místních kameníků se Francouzi vrátili zpět.¹³⁾ Dispozičně je palác špičkově vybaven, provoz je však ryze domácí tradice. To se projevuje zvláště posunutými úrovněmi nad sklepem, způsobem vytápění a vloženou dřevěnou místností. Detail je opět zcela mimo tehdejší běžnou českou produkci a je jednoznačně ovlivněn přítomností francouzských kameníků.

PRVNÍ RENESANČNÍ PŘESTAVBA

Základním důvodem přestavby byl požár, který poškodil celý půdorys tvrze od podlahy 2. patra výše. Je s podivem, že strop mezi 1. a 2. patrem požár zadržel. Byl patrně tvořen masivní konstrukcí s nespalnou podlahou - např. dlažbou. Přesto je až neuvěřitelné, že se požár nerozšířil schodištěm při střední dělicí zdi. Výše popsané zachované gotické omítky to však dostatečně dokazují.

Sklep

V gotickém klenutém sklepě nedošlo v této době k žádným stavebním úpravám, které bychom byli schopni dnes identifikovat.

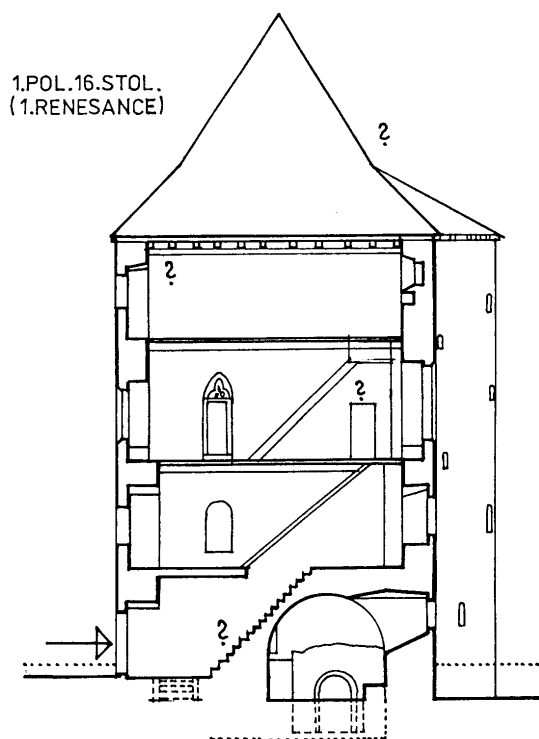
Přízemí

Jak již bylo zmíněno, vstupní portál ze severu zůstal a patrně tehdy byl červeně polychromován. Podlaha při-

11) A. Sedláček, o. c., s. 279, bez udání pramene.

12) Skutečná šířka činí 11,1 m, délka 22,4 m, výška cca 15,6 m. Největší odchylka od teoretického vyhodnocení poměrů je u délky, a to pouhých 1,3 %.

13) D. Menclová, o. c., s. 36.

zemí byla snížena asi o 30 cm (97) a prostor začal být využíván jako sklepní. Byla proto zřízena asymetricky umístěná podélná dělicí zeď, založená na nastojato osazených lomových kamenech. Oba vzniklé prostory byly zaklenuty ledabyle provedenými valenými klenbami, z nichž se v obou místnostech zachovala jejich západní část. Svislá spára a výběh záklenku prozrazuje místo někdejšího průchodu mezi oběma sklepy (98). Zřízení kleneb znamenalo zrušení portálu do východní části přízemí. Do obvodových zdí byly patky kleneb zasekány, jak je patrné na špaletách jižních i severních oken (99).

Veškeré okenní otvory v západní části někdejšího přízemí zůstaly v podstatě beze změn.

Nelze vyloučit, že již v renesanci vznikl přímý vstup ze dvora do východní části přízemí (14). Jeho současná podoba i omítky špalet jsou však až klasicistní. Jiné změny z této doby ve východní části přízemí nejsou známy.

První patro

Gotický vstupní portál byl zrušen a místo něj vznikl segmentem klenutý otvor, patrně okenní (23b). Jako hlavní vstup tedy s největší pravděpodobností sloužil portál v přízemí. Po prokreslení do řezu se tato hypotéza zdá věrohodná - schody začaly jako prodloužení někdejších vyrovnávacích schůdků a při minimální podchodné výšce 190 cm vystoupaly po rubu jihozápadní klenby. Na místě samém je situace nečetelná kvůli pozdějšímu přezdění části klenby i zdi.¹⁴⁾

Nové dřevěné schodiště (29b) se schodnicí do 2. patra vzniklo v témže místě, jako původní. Rameno mělo větší sklon než v gotice a otisk po něm se zachoval ve vyspravené omítce, doplňující jizvu po schodnici někdejšího schodiště gotického. Pro omítku je použita nažloutlá malta s vel-

kými kusy vápna, charakteristická pro všechny stavební úpravy, náležející k této etapě. Renesanční schodiště bylo volné, svislá příčka již nebyla obnovena.

Krb ve východní části 1. patra zůstal, stejně jako všechny další otvory, patrně beze změny.

Druhé patro

První renesanční přestavba znamenala v tomto patře obrácení funkcí v půdoryse. Místo roubené obytné místnosti a střední síně vznikl sál a ve východní části za stále ještě stojící dělicí zdi místnosti obytné. Rozvrh okenních otvorů se příliš nezměnil. Zůstala obě monumentální protilehlá okna, avšak s tím, že požárem poškozené hrany špalet s bývalým viditelným tesaným kamenem byly nepořádně omítnuty, přičemž omítka okopírovala nahodile vzniklé oblé hrany. Stejným způsobem byl „opraven“ i portál na záchod. Kámen zde byl natolik poškozen, že již nebyl schopen nést panty, a proto byla za něj vložena dřevěná zárubeň. V menší míře byl poškozen i odkládací výklenek u severního velkého okna (53). Narušené ostění zde bylo rovněž opraveno primitivním přitažením omítky a zaoblením.

V západní stěně bylo zrušeno horní okénko (61), v trojsestavě jižních oken bylo horní zazděno a obě dolní zůstala ve funkci. Otisky po bývalém roubení zarovnávala nová omítka, dotažená až do špalet obou otvorů. U západnějšího z nich zůstal starý záklenek, u východnějšího byl požárem popraskaný nahrazen při vnitřním lici dřevěným trámekem, nasekaným pro uchycení omítky.

Ve východnějším z obou oken (60a) se zachoval dřevěný rám renesančního okna. Bylo profilováno okosením na vnější hraně a zachovaly se stopy po vytrženém pevném kříži. Omítka z této renesanční etapy ke dřevěnému rámu dobíhá, o jeho stáří tedy není pochyb.

Sál byl vytápěn nově zřízeným krbem u západní zdi (100), pro nějž byl do zdiva zasekán cihlami obezděný komín. I podle skromných zbytků nad podlahou dnešního sýpkového mezipatra je zřejmé, že byl krbový plášť asymetrický, neboť musel respektovat vstup na záchod.

Zda záchod zůstal v renesanci funkční, nevíme, jisté je však, že byly opraveny jeho interiérové omítky. Některé jsou nové, někde jsou jen přestukované gotické. Komůrka nad záchodem byla zrušena, prostor sjednocen a požárem těžce poškozené ostění jejího vstupu zazděno.

Patrně v nevelkém časovém odstupu od omítání vznikly nástěnné malby (101). Zřetelně se zachovaly na celé severní stěně sálu, včetně špalet obou oken. Byly dekorativní v podobě rostlinných rozvilin. Malována byla i jižní stěna, kde jsou nečitelné pozůstatky, které je snad možno ztotožnit s ještě A. Sedláčkem popisovanými figurami. Na západní zdi nebyly malby objeveny.

V místě návaznosti střední dělicí zdi na točité schodiště byla původní šikmost rohů odsekána (50).

Ve východní části 2. patra zůstalo zachováno velké okno v hrotité nise (63a). Ohořelé špalety byly opět omítnuty se zaoblenými rohy. Dá se předpokládat, že severovýchodní krb ještě zůstal funkční. Vystupující sopouch krbu z prvního patra je renesanční omítkou respektován.

Úroveň podlahy východní části zůstala totožná s gotickým stavem, tedy zvýšená oproti západní části.

Strop 2. patra byl trámový a většina kapes po strop-

14) Jiná hypotetická alternativa - schody ve východní části přízemí a odtud portálem do západní části 1. p. se nezdá pro svou komplikovanost pravděpodobná.

ních trámech se dodnes zachovala. V některých místech jsou i patrné odsekané krajní fošny, zasahující asi 7 cm pod přízdívku 3. patra (102).

V kapli ani v točitém schodišti nenastaly žádné změny.

Třetí patro

Jak již bylo zmíněno, po celém obvodu 3. patra vznikla interiérová přízdívka o síle 35 - 55 cm. Střední dělicí zeď byla patrně nahrazena tenší příčkou. Z prvního renesančního období pocházejí dvě západní okna v jižní zdi a krajní okna ve zdi severní (103). Mají společné to, že nadpraží jejich niky je tvořeno na sraz kladenými trámkami. Původní okenní otvory měly světlost 65 × 125 cm.

Gotické okénko v jižní stěně (79) bylo zachováno, přidána byla vnitřní špaleta a vnější zazděna, takže vznikl výklenek.

Výrazně byla přestavěna oblast dotyku jižního rizalitu s hlavními prostorami objektu. Z druhotně použitých gotických cihel byl vyzděn oblouk ostění portálu ze schodiště (104), z vedlejší předsínky vedl vyšší průchod (105) do blíže neznámé dispozice. Svislá spára ve zdivu se zalíčováním západním směrem a ukončená provázáním zdiva ve standardní výšce 1 m může signalizovat použití alespoň části gotického zdiva v severní zdi rizalitu (106).

Jihovýchodní arkáda byla zřejmě zrušena a nahrazena jen menším okenním otvorem s mělkou, segmentem překlenutou nikou (78d). O podobě východní stěny víme pouze tolik, že zůstalo ve funkci gotické okénko u jihovýchodního rohu (81).

Interpretačně nejsložitější je situace západní stěny. Vystupoval zde cihelný komín, v úrovni 3. patra založený do půdorysného výstupku starších zdí. Od jihu k němu byla nepravdělně šikmo dotažena interiérová přízdívka (107), zatímco severním směrem ještě zůstala stát starší zeď (80). Omítka komína ji totiž respektuje. Stejně tak existenci této zdi respektuje nepravdělný průběh komína po výšce, což již bylo zmíněno. V nevelkém časovém odstupu byla však i tato zeď přezděna, půdorysně se snažila navázat na severovýchodní hranu komína (108), takže její půdorysný průběh je nepravdělný a stará omítka a její návaznost se ocitly uvnitř zdi. Půdorysně však nová zeď nemohla svojí silou překročit přes západní líc níže stojící zdi a proto byla západním směrem konzolovitým způsobem rozšířena (109). Část této úpravy je však až barokní z doby vzniku korun- ní římsy.

O dispozici 3. patra můžeme předpokládat jen tolik, že byla určena obytným účelům a členěna dřevěnými příčkami. 3. patro bylo plochostropé, protilehlé fragmenty odřezaného trámu (110) nad prvním severním oknem od západu a druhým jižním od západu mohou být pozůstatky části profilu průvlaku. Koruna zdi, kromě nejhořejší části s barokní římsou, se již tehdy ustálila do dnešní podoby.

Střecha byla sedlová se štítů, můžeme k ní již vztáhnout popis z r. 1670: „*stavení šindelem pobité, ale štíty vsehny odraženy ...*“¹⁵⁾

Celou tuto stavební etapu umožňují datovat pouze nástěnné malby a zánik dymného způsobu vytápění. Lze ji patrně přiřadit k období vlastnictví rodu Chrtů ze Rtína, tedy do let 1524 - 1539.¹⁶⁾

15) A. Sedláček, o. c., s. 282.

16) A. Sedláček, o. c., s. 282.

DRUHÁ RENESANČNÍ PŘESTAVBA

Tato stavební etapa, následující po úpadku, popisovaném r. 1591.¹⁷⁾ v době, kdy tvrz náležela staroměstskému rodu Prunarů - byla řemeslně pečlivější, než byla první renesanční přestavba. Obecně byla používána velmi světlá pevná malta se středně velkými zrny vápna.

Sklep, přízemí a první patro

Pro tuto stavební etapu nezaznamenal průzkum žádné změny.

Druhé patro

Funkční určení místností zůstalo zachováno z první renesanční periody - v západním dílu půdorysu sál a ve východním obytné místnosti.

V západní zdi vznikl výklenek či průchod do arkýře nejasného účelu (111). Zazděno a na výklenek bylo i s dřevěným rámem upraveno východnější okno z někdejší gotické roubené místnosti (60a). Místo západnějšího okna a části bývalého dymného okénka vznikla nika nového velkého okna (112). Podle analogie z východní zdi 2. patra (113), kde je zachován náznak parapetu, byly jeho rozměry asi 100 × 165 cm, podle oken ve 3. patře můžeme předpokládat fošnovou zárubeň (114).

Krb při západní stěně byl zrušen a zazděn. Nový krb vznikl v severovýchodním koutě sálu (115). Byl zde zasekán nový komín a krb půdorysně zasáhl i do dělicí zdi, ze které v tomto místě zbyla pouze 15 cm silná příčka. Zřízením krbového sopouchu v tomto místě se část nástěnných maleb z první renesanční etapy ocitla uvnitř krbu (116) a ostatní malby byly zabíleny.

Ve východní části půdorysu ještě před zřízením nových omítek, které převrstvily omítky z první renesance, vznikla dřevohliněná příčka, jejíž otisk, navazující na starší renesanční omítku a z obou stran sevřený novější renesanční omítkou, byl odhalen asi ve třetině východní zdi od jihu (117). Jakou místnost však tato příčka oddělovala, již nebude možné nikdy zjistit.

Severovýchodní gotický krb byl zrušen. Ve východní stěně vznikla tři vysoká okna v segmentem klenutých nikách (118). Střední z nich využilo starý gotický otvor a severní zasáhlo do prostoru bývalého krbu. Totéž okno nahradilo v nepatrně posunuté poloze bývalé vysoké severní okno gotické (66, 118). Místo jižního hrotitého okna vznikl odkládací výklenek ve zdi, uzavíratelný dveřmi v dřevěné zárubni. Špaleta byla přitom částečně zúžena (65b). Na východní stěně pod stropem se zachovaly skromné pozůstatky barevně malovaných pruhů (119).

Třetí patro

Ve 3. patře byla upravena do dnešní podoby tři východní okna se segmentovými cihlovými záklenky, dodatečně vsazenými do zdiva (120). V severním z nich zůstalo dodnes nadpraží fošnové zárubně okna s vnitřním ozubem pro okenní křídlo a sahající až k vnějšímu líci zdi (114).

Bývalé prostřední severní okno, které bylo v první renesanční etapě v souladu s ostatními přeloženo trámkami (121a), nyní částečně pohltit nově zasekaný komín z krbu ve 2. patře. Okenní nika je proto asymetrická a překlenuta byla cihelným segmentem. Zmenšené okénko sloužilo

17) Viz pozn. 11.

jako přivětrávací k topeništi, obsluhujícímu pravděpodobně kachlová kamna za příčkou ve východní místnosti. Topeniště bylo napojeno dymníkem na komín z 2. patra a zaplntovaná kapsa uprostřed výšky může signalizovat nosník dymníku - mandrholec (121b).

Výrazné svislé spáry v omítkách z druhé renesanční etapy zřejmě určují polohu dřevěných příček (122). Přepážka zděná byla pravděpodobně jen nad střední dělicí zdi nižších podlaží a to možná pouze v oblasti topeniště. Prosekáním záklenku byla prohloubena nika jihovýchodního okna.

Nad záchodovým rizalitem musela již od renesanční mezifáze existovat patrně dřevěná nástavba, neboť v západní zdi je dodnes fungující otvor (123).

V pozdějších zazdívkách se objevují topinky 19 krát 19 krát 4 cm blíže neurčitelného stáří. Nelze však vyloučit jejich renesanční či dokonce gotický původ. V zazdínce průchodu mezi oběma částmi 1. patra (28) je typicky renesančně profilovaný fragment ostění neznámého původu, dosud mylně považovaný za součást ostění. Je ovšem možné, že pochází ze správně budovy uprostřed dvora.

BAROKNÍ PŘESTAVBY

První barokní přestavba byla vyvolána potřebou napravit pokonfiskační havarijní stav, popisovaný v roce 1670. Do roku 1688 byla za Žďárských ze Žďáru tvrz přestavěna na sýpku.

Sklep

Původní gotický sklep zůstal bez radikálních stavebních zásahů. Byla zde však zvýšena podlaha násypem do úrovně asi 70 cm pod dnešní.

Bývalé přízemí, nyní sklepy západní části

Popis z r. 1670 hovoří o „škodě od povětrnosti na klenutí a stropech“. Opravu této havárie můžeme dobře sledovat na renesančních klenbách obou místností. Klenba byla ve východní části přezděna pečlivěji opracovaným a skládaným materiálem (124a). Zároveň s tím byla z téhož homogenního materiálu přezděna východní polovina podélné zdi a založena hlouběji, než renesanční (124b).

Prostor obou místností byl oproti gotickému stavu zahlouben o 200 cm, podlaha srovnána s úrovní ve východním gotickém sklepe a zadlážděna plochými cihlami (125). Oba sklepní prostory v západní části byly propojeny třemi nízkými průlezy (126). V nově založené východní polovině podélné zdi má záklenek průlezu řádnou dimenzi 45 cm (126a), západní úsek zdi byl podkopán pod obnažený renesanční základ. Západní průlez svým záklenkem nahradil i renesanční základ z kamenů nastojato (126b). U středního průlezu byl nový záklenek poddimenzován a společně se na klenbový účinek základových kamenů renesančních. To však mohlo být příčinou první havárie v tomto místě, při níž se klenba podchycovala řadou kamenných kvádrů, druhotně použitých z vytrhaných ostění (127).

Při prohloubení podlahy vzniklo nové schodiště (128), které definitivně zrušilo původní peron, vstupní šiji do gotického sklepa a její obezdění i předpokládané renesanční schody do patra. Barokní schodiště bylo ze západu vyme-

zeno zdí, překrývající jednu ze špalet původního portálu. Jako vstup vzniklo jádro dnešního schodišťového přístavku s nikami a pravděpodobně již tehdy sestaveným portálem s druhotně použitým dražickým znakem (17).

Jako mladší fáze vznikl půlkruhový průchod, dole ukončující schody (129). Do kleneb je vlámán dodatečně. Navíc se v okolí východního průlezu mezi sklepy nachází ve zdivu směr druhotně použitého materiálu, obsahující lomo-vý kámen, gotické cihly a - co je velmi důležité - i fragment olištovaného, tedy barokního ostění (130). Doba kolem 1680 je však pro jeho druhotné použití příliš brzká. Dále - ačkoli se zdá, že zeď podél schodů již od počátku obsahovala cihelný segmentový průlez do prostoru pod schody, práh dveří, nejprve ponechaný v renesanční výškové úrovni (97) a dodatečně prohloubený, vypovídá spolu s druhotně použitým materiálem u východního průlezu o dodatečnosti zahloubení.

Správné seřazení všech těchto skutečností je obtížné, zvláště kvůli řadě mladších zásahů. S určitou rezervovaností lze barokní fázi vyhodnotit asi následovně:

V první etapě se patrně příliš nezměnilo. Byla opravena klenba a přezděna část podélné střední zdi a stěna podél nynějšího schodiště. Průchod mezi oběma sklepy vedl snad v místě pozdějších havárií, tedy přibližně uprostřed stěny. Přes řadu mladších úprav to však není příliš patrné. Stejně tak není zcela jasné, proč byl průchod půdorysně posunut k západu a proražen starou zdí, když by bylo jednodušší jej obnovit v téměř místě, jako byl v renesanci, a navíc v nově zděném úseku.

Při prohloubení sklepů v další etapě bylo schodiště protaženo přímo a vznikl nový průraz klenbami a podélnou zdí. Současně byla podezděna renesanční podélná zeď a pod ní i pod dříve v baroku přezděnou částí i pod zdí podél schodů vznikly nízké průlezy. Při budování prostředního průlezu pod již vyspravovanou zdí (zazděný průchod?) došlo k zmíněné destrukci a opravě pomocí kamenných kvádrů. Přitom byl střední průlez z jižní strany zaslepen.

Přízemí - východní část

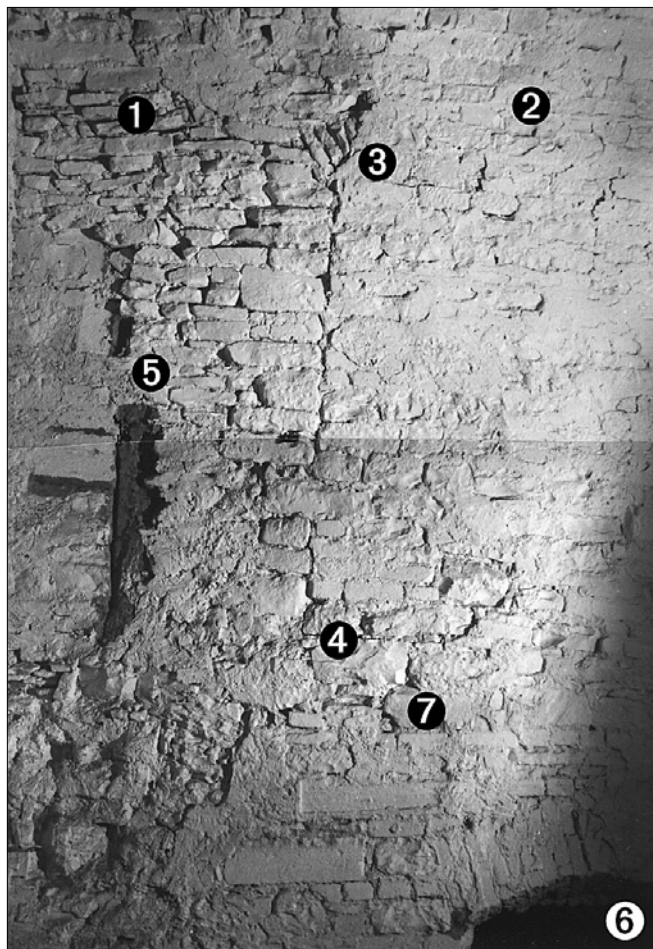
V době přestavby na sýpku východní přízemí jistě fungovalo pro potřeby statku, bylo přímo přístupné ze dvora, avšak nezaznamenalo žádné stavební změny.

První, druhé a třetí patro

Všechny prostory sloužily pravděpodobně jako sýpka s nově zřízeným hlavním vstupem na místě dnešního (131). Podle formulace z r. 1688, kdy zde bylo „několik pokojů, nyní však sýpky z nich zdělaný jsou“, nedošlo obecně ihned k radikálním úpravám dispozice nadzemních podlaží. Vnitřní členění zřejmě zanikalo postupně a rovněž neplánovitě a nahodile byly opravovány interiérové omítky. Prostory pro sýpku nepoužitelné, jako severozápadní i jižní rizalit zůstaly netknuty, prostor kaple a schodiště nebyl ani vybiten.

Krov

Ihned po r. 1670 vznikla nová střecha s typicky barokní soustavou podpůrných stolic a ležatých rámců s ondřejskými kříži. Jednotně koncipovaný krov se musel vypořádat s půdorysným průnikem hlavní hmoty budovy a obou rizalitů. U severozápadního rizalitu se tento problém vy-

Obr. 21: Podélná střední zeď sklepa, rozdělující západní část půdorysu. Pohled od jihu na situaci mezi novodobým pilířem a východním průřezem, 1 - renesanční zdivo, 2 - zdivo přezděné v baroku, 3 - špaleta a zbytek záklenku renesančního průchodu mezi sklepy, 4 - úroveň renesanční podlahy, 5 - podchycení havárie druhotně použitými kamennými kvádry, 6 - východní průřez mezi sklepy, 7 - podezdění ze smíšeného zdiva s kusy druhotně použitého olišovaného ostění.

řešil nepravdělně se vzhůru rozšiřující zdi, u jižního rizalitu mohutným dřevěným překladem v rovině vnějšího líce hlavní hmoty budovy. Nad tím je již nasazen první profil barokní vyzdívané římsy. Oba rizality byly ukončeny pořádnými pultovými stříškami, které se od té doby již několikrát vyměnily.

KLASICISTNÍ PŘESTAVBA

Po polovině 19. stol. byly ve východní části přízemí a 1. patra zřízeny byty. Tato část byla oddělena od zbývajících sýpkových a sklepních prostorů.

Vzniklo nové propojovací schodiště mezi přízemím a 1. patrem, ukončené typicky klasicistním zábradlím ze čtverhranných, nakoso postavených dřevěných sloupků. Obě gotická okna v přízemí na sever byla zmenšena do dnešního formátu, v téže době bylo upraveno severovýchodní okno a usazena v něm kamenná výlevka. Druhé východní okno a okno jižní bylo prosekáním špalet a přezděním záklenků upraveno na formát odpovídající obytné místnosti. Jihovýchodní komín byl z 1. patra prosekáním zdi protažen až do této místnosti, osazena vymetací dvířka a zasekán vodorovný průduch od sporáku (132). Vedlejší místnost, osvětlená druhotně oknem v příčce, sloužila jako komora.

Z doby této adaptace může již pocházet zásyp v jižním rizalitu. Poslední vzniklá místnost je čtvercová komora s viditelnými trámy. Zbývající místnosti jsou s omítaným podhledem. Typicky klasicistní jsou stávající vstupní dveře (14) se žaluziově překládanými prkénky ve výplních a oboje svalukové dveře v nakoso posazených zárubních na konci chodbičky.

Výstavba příček mezi popsanými místnostmi si vyžádala alespoň symbolické podezdění kleneb v gotickém sklepe (133).

Ve východní části 1. patra vznikl další byt. Okno na schody a do zdi zasekaný záchod je z 19. stol., okno v severní místnosti s novými špaletami a záklenkem je patrně na místě staršího (37). Totéž platí o jižním okně (38) vedle zrušeného krbu. Pro prosvětlení nové západní místnosti vznikl široký průraz do jižního rizalitu a nové jižní okno v něm. Všechny místnosti jsou plochostropé.

V téže době bylo definitivně zrušeno vřetenové schodiště a přestropeno nad přízemím a 1. patrem plochou cihelnou klenbou. Jeho pokračování do sklepa bylo zasypáno. Přízemí schodiště bylo zpřístupněno průrazem přímo zvenčí, který částečně využil původní špaletu okénka a částečně širší vylehčovací oblouk, ještě gotický (134).

Středem budovy procházející komín, v 1. patře vestavěný do niky portálu, ještě svým ústupkem respektuje gotické a renesanční patrování, v době jeho vzniku ještě zachovalé (135).

PŘESTAVBA NA POČ. 20. STOL.

Časově je tato přestavba určena originální fotografií z roku 1903¹⁸⁾ a popisem a vyobrazením v Soupisě z r. 1907.¹⁹⁾

Sklep

Úroveň podlahy východního a jihozápadního sklepa byla zvýšena násypem asi o 70 cm, tedy do dnešní úrovně (136). Znamenalo to např. prosekání nadpraží dveří v tehdy nedávno postavené příčce v jihozápadním sklepe (137). Špalety oken gotického sklepa byly postupně devastovány vytrháváním kamenů a používáním jako násypky.

Přízemí a první patro - východní část

Až na drobné úpravy, např. výplní otvorů, zůstává beze změn.

První patro - západní část

Stropní trámy vyměněny, avšak s druhotným použitím řady trámů se středovou plochou pro osazení na průvlak a s okosenou hranou.

Druhé a třetí patro

Obě podlaží byla výškově zmenšena vložením nového sýpkového mezipatra (138). Prvních 6 trámů od západu je druhotně použitých s okosením a plochou pro styk s průvlakem. Stejně prvky byly po nakrácení použity jako stojky ve všech sýpkových podlažích. Zbývající trámy druhého patra i mezipatra jsou novým materiálem z přelomu století, řezaným na katru. Strop 3. patra dále beze změny tvoří vazné trámy barokního krovu.

18) Xerokopie této fotografie laskavě zapůjčil p. Pergl z Hostovic.

19) Z. Wirth, o. c.

Přepatrování vyvolalo potřebu změny fasády. Na fotografii z r. 1903 ještě neexistuje dnešní členění hlazenými rámy a hrubými poli. Čerstvě je však tato fasáda zachycena na fotografii v Soupise. Sýpková okna byla sjednocena do formátu zhruba 80 × 80 cm. U oken 3. patra byl vesměs vložen jen nový plochý záklenek a zůstaly stopy po velikosti renesančních oken, někde i jejich zbytky. Všechna velká renesanční okna 2. patra byla radikálně přestavěna vložením dvou nad sebou ležících shodných okének. Řada středověkých ostění byla zaomítnuta, avšak obě velká oka 2. patra, okna v kapli a na schodišti a jižní okna 1. patra analyticky přiznána a orámována hlazenou paspartou.

Na severozápadním přístavku stále zůstává pultová stříška. V místech odbouraných přístavků na jižní fasádě a rizalitu je dodnes vidět předchozí, tj. barokní, dřevem hlazená jednovrstvá omítka.

ÚPRAVY VE 20. STOL.

Před 2. světovou válkou byl v severozápadním rizalitu umístěn korečkový výtah na obilí. V přízemí vznikly dva průrazy, které pravděpodobně zničily starší nálezo- vé situace. Strojovna výtahu byla umístěna do dřevěné eternitem pobité nástavby se sedlovou stříškou.

Z téže doby pochází z cementových cihel vyzdéné ostění hlavního vstupu v 1. patře i odsekání dražického znaku až k úrovni podlahy 1. patra.

Při přetížení sýpky obilím v 60. letech došlo k vyvalení části obou líců zdíva v podélné renesanční sklepní zdi. Havárie nastala poblíž místa poruchy předchozí, již popisované. Severní líc zdi byl zčásti přezděn a do jihozápadního sklepa vestavěn mohutný pilír (139).

Řada dalších, méně podstatných zásahů, je patrna z dokumentace a pro dějiny objektu nemá význam.

TIEFUNTERSUCHUNG DER FESTUNG VON LITOVICE (BEZIRK PRAG - WESTEN)

Die Festung in Litovice befindet sich am Westrand der Gemeinde, heute Bestandteil von Hostivice, ungefähr 10 km westlich von Prag. Sie entstand als Neubau, vielleicht an der Stelle eines älteren Sitzes, für den Bischof Johannes IV. aus Dražice nach seiner Rückkehr aus Avignon, also in der Zeitspanne 1329 - 43. Am Bau beteiligten sich zweifellos Steinmetzarbeiter aus dem Umkreis des Meisters Wilhelm, den Johannes aus Avignon berufen hatte.

Die Festung nahm eine ausdruckslose Terrainlage unter einem milden Abhang bei dem Bachquellgebiet ein. Heute ist von ihr nur das Wohnpalas erhalten, welcher einen Bau von den Bauten des Südflügels des Wirtschaftshofes bildet. Ursprünglich führten in das Palas zwei Eingänge etwa in der Mitte der Nordfassade, einer in das Erdgeschoss und der andere in den 1. Stock.

Das Erdgeschoss war für Betriebszwecke bestimmt, der östliche Teil ist höher gelegen und niedrigerer. Aus dem westlichen Teil führte ein Stiegenhaus in den Keller, der sich unter dem östlichen Teil des Grundrisses befand. Der Keller war ursprünglich der einzige Raum in der Festung mit dem Gewölbe. Es ist ein spitziges Kreuzgewölbe mit vier Feldern ohne Bänder, gestützt auf eine Mittelsäule.

Der Haupteingang in die Festung führte in den westlichen Teil des 1. Stockes, in analogischer Weise wie heute, über eine vorgesetzte Ausstiegtreppe. Hinter dem Eingang führte eine Holztreppe in den 2. Stock, nach der ein Abdruck im gotischen Putz erhalten blieb, der bis heute die meisten Wände des 1. Stockes bedeckt. Der Ostteil des Grundrisses wurde durch einen Kamin in der Südostecke beheizt und in der Mitte der Ostwand ist ein gewölbter Durchgang mit Segment, ursprünglich vielleicht in einen Erker. In der nordwestlichen Ecke des Grundrisswestteiles betrat man einen ehemaligen Abort, der in diesem Stock die Hälfte des Grundrisses des nordwestlichen Risalits ausfüllte. Die zweite Hälfte gehörte schon dem Schacht unter einer analogen Einrichtung im 2. Stock.

Der Ostteil des 2. Stockes wurde einem Saal mit einem grossen Axialfenster nach Osten gewidmet, versetzt in eine spitzige gewölbte Nische und ursprünglich mit einem reich profilierten Gewände. Der Saal wurde mit einem Kamin in der Nordostecke beheizt und es führte von ihm ein Eingang in den Raum im südlichen Risalit, sehr anspruchsvoll ausgestaltet. Mit grosser Wahrscheinlichkeit handelte es sich um eine Hauskapelle. Die Aufstellung der kleinen Masswerkfensterchen in der Kapelle entspricht ihrem Betrieb.

Den mittleren Teil des Grundrisses nahm eine Halle mit einem Treppenhaus ein, beleuchtet durch geräumige Fenster in spitzigen gewölbten Nischen mit Sitzen in der Nische. Beide Fenster sind reichlich pro-

filiiert, das nördliche ist rechtwinklig, das südliche ist spitzig.

In der südwestlichen Ecke war ein eingefügter quadratischer Holzraum, der die ganzjährige Bewohnbarkeit belegte. Unter den jüngeren Putzen befinden sich Abdrücke nach Rundholz eines Blockbaues. Er öffnete sich nach Süden durch eine dreieckförmige Zusammenstellung der Fenster, wo das obere kleinere mit grösster Wahrscheinlichkeit zur Rauchableitung aus dem Raum, beheizt augenscheinlich noch auf altertümliche mitteleuropäische Weise - mit einer offenen Feuerstätte, event. mit einem kleinen Ofen, diente. Ausser diesen drei Fenstern führte nach Westen ein weiteres Fenster unter der Decke, ebenfalls mit einem sich nach aussen öffnendem Gewände, bestimmt offensichtlich zur weiteren Beleuchtung des Interieurs.

Über dem Abort im westlichen Risalit wurde durch die Projektänderung während des Baues eine kleine Kammer geschaffen, noch im Ausmass des 2. Stockes.

Die Lage im 3. Stock ist einstweilig unklar dank der Renaissanceanmauerungen entlang des ganzen Innenumfanges. Nach den gefundenen Fragmenten war vielleicht in der Südostecke ein weiterer beheizter Wohnraum, der sich in die Fassade durch eine segmentgewölbte Nische äusserte.

Eine Spindeltreppe im südlichen Risalit verbindet alle Stockwerke ausser dem Erdgeschoss, das für Betriebszwecke bestimmt war. Sie war keine Haupttreppe, aber im Gegenteil nur eine Privattreppe.

Aus der häufigen Steinmetzarbeit ist es nötig das Motiv des blinden drei- und fünfblättrigen Masswerkes benützt oberhalb einiger Fenster und im Westportal der Kapelle zu erwähnen. Aus dem Interieur wurde eine Steintafel mit dem Zeichen von Johannes IV. aus Dražice übertragen, nachträglich an das Portal im nördlichen Treppenanbau versetzt.

Die Fensterverteilung ist gegenüber den mittelalterlichen Gewohnheiten sehr formell. Der Keller, das Erdgeschoss, der erste und der zweite Stock hat Fenster mit kleinen Abweichungen nach der Innensymmetrie versetzt. Bei der Aussenansicht ist eine Reihe dieser Öffnungen axialmässig übereinander gruppiert. Eine besondere Formalität erreicht die zu Prag zugewandte Ost-, ehemals die Hauptfassade. Vom Keller bis zum 2. Stock ist heute schon eine konsequent symmetrische Lösung bewiesen. Bei der Untersuchung der Bauausmasse ist es ersichtlich, dass einfache geometrische Regeln benutzt wurden, so dass die Grundmasse des Objektes das Verhältnis $a:2a:a\sqrt{2}$ hat.

Insgesamt kann man das gotische Palas der Festung als einen Bau architektonisch durchkomponiert im Grundstoff bewerten, was offensichtlich das Werk des französischen Baumeisters des Bischofs ist. Zu

demselben Einfluss reiht sich auch das Benützen der Risalite, massen- und grundrissförmig in das Grundvolumen des Palas eingewachsen. Der Disposition nach ist der Palas erstklassig ausgestattet, aber mit einem reinen einheimischen Betrieb. Das äussert sich besonders durch verschiedene Niveaus der Fussböden über dem Keller, durch die Heizungsart und durch den eingefügten Holzraum. Das Steinmetzdetail ist aber wieder ganz ausser der geläufigen böhmischen Produktion und ist eindeutig durch die Anwesenheit französischer steinmetzarbeiter beeinflusst.

Alle jüngeren Baueingriffe sind mit seinem Niveau weit hinter der ursprünglichen gotischen Phase. Aus den wesentlichen Dispositionsänderungen in der Renaissance war es die Gliederung und die Einwölbung des Erdgeschosses und der Untergang (durch Brand) des hölzernen Wohnraumes und das Entstehen eines Saales an seiner Stelle. Neue Wohnräume waren im Gegenteil in dem Ostteil des 2. Stockes. Bei dem ersten Renaissanceumbau, mit dem Datum der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts, entstanden im westlichen Saal des 2. Stockes Wandgemälde. Der Saal wurde mit einem neuen Kamin bei der Westwand beheizt.

Aus dem zweiten Renaissanceumbau ist es nötig die radikale Änderung der Heizung und der Öffnungen im 2. und 3. Stock zu erwähnen. Dieser Umbau durchlief wahrscheinlich an der Wende des 16. und 17. Jahrhunderts. Die Barockadaptierung (zwischen 1670 und 1688) beseitigte den Beschädigungsstand nach der Konfiskation während des Dreissigjährigen Krieges, es entstand der bestehende Dachstuhl und die oberen Stockwerke wurden in einen Speicher verwandelt. In der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts entstanden im Ostteil des Erdgeschosses und des 1. Stockes Wohnungen. Zwischen dem Jahre 1903 und 1907 wurden dem Speicher die Stockwerke geändert durch das Einfügen eines Zwischenstockes und dazu wurde auch die Verteilung der Öffnungen der Fassade angepasst und ihre Gliederung durch Rahmen.

ABBILDUNGEN

1: Gesamtansicht des Burgpalas vom Nordosten. (Lichtbild).

2: Hofsituation mit Festung nach der Landkarte des stabilen Katasters aus dem Jahre 1840 und gleichzeitiger Stand.

1 - Festung, 2 - Renaissanceverwaltungsbaus, 3 - Barockwohngebäude, 4 - neuer Hofflügel aus der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts, 5 - Garten mit dem Quellgebiet des Baches, 6 - Weg nach Prag. Es ist merkwürdig, dass auf keiner von den beiden Katastrallandkarten der nordwestliche Burgrisalit eingezeichnet ist.

3: Grundriss des Burgpalas mit der Bezeichnung der Fundsituationen. Oben das Kellerniveau, unten das Erdgeschossniveau.

4: Grundriss des Burgpalas mit der Bezeichnung der Fundsituationen. Oben der 1. Stock, unten der 2. Stock, in der Mitte eine kleine Kammer über dem 2. Stock in dem Abortrisalit.

5: Grundriss des 3. Stockes des Burgpalas mit der Bezeichnung der Fundsituationen.

6: Fünfblättriges blindes Masswerk oberhalb des südöstlichen Fensters im Westteil des Erdgeschosses. Stand im Jahre 1983.

7: Bogenfeld des Portals im nördlichen Treppenanbau mit sekundär benütztem Tympanon mit dem Zeichen von Johann IV. aus Dražic. Stand im Jahre 1983.

8: Gotischer Keller, Ansicht zum Eintritt in die Wendeltreppe.

9: Anschluss gotischer Putze an Plänerkalkgewände des Portals zum Abort im 1. Stock.

10: Südfassade mit gotischen Öffnungen im 1. und 2. Stock.

11: Längsschnitt mit Ansicht zum Norden und Bezeichnung der Fundsituationen.

12: Längsschnitt mit Ansicht zum Süden und Bezeichnung der Fundsituationen.

13: Querschnitt mit Ansicht zum Westen und Bezeichnung der Fundsituationen.

14: Querschnitt mit Ansicht zum Osten und Bezeichnung der Fundsituationen.

15: Querschnitt mit Ansicht zum Osten auf die Mittelmauer mit Bezeichnung der Fundsituationen.

16: Schnitte durch den Abortrisalit - links mit Ansicht zum Süden, rechts mit Ansicht zum Osten.

17: Abdrücke von Rohholz des Zimmerwerks bei der Nordwestecke des mittelalterlichen Wohnzimmers im 2. Stock. Ersichtlicher Anschluss des Rohholzes an die Eckenstütze, im Hintergrund die Türkante zum Abort.

18: Dispositionsentwicklung in den historischen Hauptbauetappen.

19: Nordlüftungsfensterchen auf dem Abort im 2. Stock.

20: Rekonstruktionsschnitte des Burgpalas. Gestrichelte Umrisse sind ausserhalb der Schnittebene, punktierte Fussboden - und Terrainniveaus bezeichnen den heutigen Stand. Balkenlage ist schematisch angedeutet, mit Fragezeichen bezeichnete Konstruktionen sind vorausgesetzt oder unbekannt.

21: Längliche Mittelwand des Kellers, den westlichen Grundrissteil teilend. Ansicht vom Süden auf die Situation zwischen dem neuzeitlichen Pfeiler und dem östlichen Durchschlupf.

1 - Renaissancemauerwerk, 2 - Mauerwerk umgemauert im Barock, 3 - Gewände und Nischerest des Renaissancedurchganges zwischen den Kellern, 4 - Niveau des Renaissancebodens, 5 - Schadenverhinderung durch Unterfangen mit sekundär benützten Steinquadern, 6 - Ostdurchschlupf zwischen den Kellern, 7 - Untermauerung aus gemischtem Mauerwerk mit Stücken von sekundär benützten Gewänden mit Leisten.

Alle Zeichnungen und Lichtbilder M. Rykl, 1983 - 5, falls nichts anderes angeführt.